

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav románských studií

Bakalářská práce

Helena Pastyříková

Původ slovní zásoby portugalštiny a španělštiny

The origin of the vocabulary in Portuguese and Spanish languages

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Jan Hricsina, Ph.D.

Rok předložení práce: 2015

Poděkování:

Mé poděkování patří v první řadě vedoucímu práce PhDr. Mgr. Janu Hricsinovi, Ph.D., který mě během celého psaní bakalářské práce zahrnoval cennými radami a pečlivě dozoroval celý průběh tvorby. V druhé řadě musím poděkovat své rodině, která mě neustále motivovala k napsání a následně dopsání této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 21.05.2015

Podpis:

Abstrakt:

Cílem práce je popsat původ slovní zásoby dvou románských jazyků a to portugalštiny a španělštiny. Kromě teoretické části, kde bych ráda shrnula složení slovní zásoby obou zmíněných jazyků a popsala hlavní činitele, které oba jazyky ovlivnily a ovlivňují dodnes, bych se chtěla věnovat i rozdílnosti ve slovní zásobě portugalštiny a španělštiny a zmínit historické, politické a ekonomické aspekty, které k těmto odlišnostem vedly a vedou.

Nezpochybnitelným faktem je, že se jedná o románské jazyky, takže nás nepřekvapí, že většina slovní zásoby pochází z latiny. Značný vliv však měly i germánské jazyky a arabština. Během objevných plaveb je markantní vliv jazyků původního obyvatelstva nově získávaného území. Ať se jednalo o původní obyvatele Ameriky, Afriky či Asie, všechny tyto národy sehrály důležitou roli ve slovní zásobě obou zmíněných evropských národů.

V moderních dějinách se čím dál více projevuje vliv jazyků dalších evropských mocností – např. francouzština (móda, gastronomie), italština (umění, hudba, gastronomie), angličtina (nové technologie, informatika, věda, sport).

Výsledkem práce by měl být kromě přehledu, které jazyky a národy nejvíce ovlivnily portugalštinu a španělštinu a kde jsou největší rozdíly, i pokus o analýzu, proč k těmto rozdílům docházelo.

Klíčová slova: lexikologie, slovní zásoba, portugalština, španělština

Abstract:

The goal of this text is to describe the origin of the vocabulary of two Romance languages; Portuguese and Spanish. After the theoretical part, I would like to summarize the composition of the vocabulary of both languages. Also, I would like to describe the main factors which influenced both languages in past and including today. Other task will be description of historical, political and economical aspects which caused these differences in the vocabulary.

Indisputable fact is that Spanish and Portuguese are Romance languages, and it is not surprising for us that the most part of the vocabulary comes from Latin. However, Germanic and Arabic languages had also significant impact. Moreover, the native inhabitants of America, Africa and Asia, who lived in the „newly“ discovered parts of the world, played role in the vocabulary of these two (not just these) European nations.

In modern age the influence of other European powers is increasing. This applies for example for French (fashion, gastronomy), Italian (art, music, gastronomy), English (new technologies, computer science, science, sport), etc.

The outcome of this work should be the summary of which languages and nations most affected the vocabulary of Portuguese and Spanish languages and where we can find the biggest difference between them. Also I would like to describe why these differences occurred.

Key words: lexicology, vocabulary, Portuguese, Spanish

Obsah:

1. Úvod
2. Obohacování slovní zásoby portugalského a španělského jazyka
 - 2.1. Slovní zásoba jazyka
 - 2.2. Teorie vývoje jazyků
 - 2.2.1. Obecné principy vývoje jazyka
 - 2.2.2. Vnitřní a vnější příčiny jazykových změn
 - 2.3. Konkrétní situace Pyrenejského poloostrova
 - 2.3.1. Latina
 - 2.3.2. Sekundární přenos slovní zásoby
 - 2.3.3. Substrátové jazyky Pyrenejského poloostrova
 - 2.3.4. Germánské jazyky
 - 2.3.5. Arabština
 - 2.3.6. Africké jazyky
 - 2.3.7. Indiánské jazyky Latinské Ameriky
 - 2.3.8. Asijské jazyky
 - 2.3.9. Adstrátové jazyky Pyrenejského poloostrova
 - 2.3.10. Evropské jazyky
3. Závěr: Srovnání odlišností obohacování slovní zásoby portugalštiny a španělštiny
4. Resumé
5. Seznam použité literatury

1. Úvod

Hlavním impulzem pro výběr tématu práce souvisejícího se slovní zásobou španělštiny a portugalštiny byla relativní znalost obou těchto jazyků. Jak je dobře známo, španělština i portugalština patří mezi románské jazyky. Je tedy evidentní, že většinu slovní zásoby budou tvořit slova pocházející právě z latiny. Nicméně není to pouze latina, která poznamenala jejich vývoj. Španělština i portugalština prošly dlouhým vývojem, bohatým na kontakt s jinými jazyky a kulturami, mnohdy značně odlišnými, a každá z těchto kultur zde zanechala své stopy. Tyto stopy zde můžeme vysledovat až do současnosti a to především ve slovní zásobě.

V první části práce se budu krátce věnovat slovní zásobě a možnostem jejího obohacování, uvedeny budou příklady z portugalského a španělského jazyka. Následně vysvětlím obecné principy vývoje jazyka. Hlavním zdrojem mi pro to bude vysokoškolská učebnice *Vývoj španělského jazyka I a II* (1998, resp. 2004) od profesora Bohumila Zavadila. Ačkoli se jedná o vývoj španělského jazyka, v prvním svazku můžeme najít výborně zpracovanou teorii vývoje jazyka obecně, která je společná pro španělštinu i portugalštinu. Kromě toho mají logicky oba jazyky vývoj dosti podobný.

V další části se již budu konkrétně věnovat Pyrenejskému poloostrovu a vývoji „jeho“ jazyků, primárně španělštině a portugalštině. V jednotlivých podkapitolách se zaměřím na hlavní jazyky/kultury/národy, které měly majoritní vliv na tyto románské jazyky. V obecné rovině mi k tomu budou nápomocna skripta *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků* (1994) od profesora Šabršuly. Vývoj samotné portugalštiny budu primárně sledovat v *História da Língua Portuguesa* (1952) od Serafima da Silva Neto. Pro pochopení vývoje španělštiny se budu soustředit kromě *Vývoje španělského jazyka I, II* na *Préstamos semánticos en español* (María Isabel Martín Fernández, 1998) nebo *Historia del léxico español, Enfoques y aplicaciones* (Jens Lüdtke, Christian Schmitt, 2004).

Vyjma vyjmenování hlavních zdrojů původu slovní zásoby španělštiny a portugalštiny budou následovat i příklady jednotlivých slov v obou jazycích, abychom měli jasnější představu, o jaká slova se konkrétně jedná.

Vedlejším impulzem pro výběr tohoto tématu pro mě byl zájem o historii. Je totiž nasnadě, že nemůžeme popisovat složení slovní zásoby určitého jazyka a působení dalších národů na tento

vývoj, aniž bychom vysvětlili historický kontext. Právě historické události zapříčinily příchod/odchod jednotlivých národů na Pyrenejský poloostrov a tím ovlivnily i působení těchto kultur na jazyky, které tam byly používány.

Vedle vstupování jiných jazyků na území Pyrenejského poloostrova samozřejmě nesmíme zapomenout ani na zasahování portugalštiny/španělštiny na území jiných národů. Na mysli mám samozřejmě období námořních plaveb. Objevné cesty znamenaly mnoho dalších prvků pro slovní zásobu obou zmíněných románských jazyků. Ať už se jednalo o jazyky nativního obyvatelstva Ameriky, Afriky či Asie, všechny tyto jazyky měly svůj podíl na modifikaci jazyků evropských „objevitelů“.

V neposlední řadě je nutné zmínit i novodobé působení, které ovlivnilo a nadále ovlivňuje složení slovní zásoby španělského a portugalského jazyka. Nepochybně se bude jednat o evropské jazyky, jako jsou angličtina, francouzština, italština a další, které měly tu možnost v různých obdobích přinášet moderní prvky, které se musely promítnout i do jazyků Iberského poloostrova. Jedná se například o informační technologie, vědu, módu, gastronomii a mnohé jiné obory.

2. Obohacování slovní zásoby portugalského a španělského jazyka

2.1. Slovní zásoba jazyka

Slovní zásoba představuje soubor všech slov, která se v určitém jazyce vyskytují a která znají jeho mluvčí. Množství slov se v jednotlivých jazycích liší, například čeština se svým bohatým slovesným systémem obsahuje kolem 250 000 slov. Na druhé straně portugalština obsahuje „pouze“ 180 000 slov. K běžné mluvě je dostačující znalost 3 000 slov, k bezproblémové komunikaci je ideální znalost 10 000 slov, což odpovídá pasivní znalosti cca 25 000 slov.¹

Ačkoli jsou všechny jazykové subsystémy provázány a všechny reagují na změny ve společnosti společně, nejrychleji se mění subsystém lexikální. S každou novou skutečností ve společnosti vzniká i potřeba tuto skutečnost pojmenovat a dochází tak ke vzniku nového slova. Naopak slovní zásoba, která již není aktuální, pomalu zaniká. Slovní zásoba se neustále rozšiřuje a obměňuje a je tak nejméně stabilním prvkem jazyka.

Existuje několik možností, jak obohacovat slovní zásobu. Nejčastějším způsobem rozšiřování slovní zásoby je odvozování a skládání.

- Při **odvozování** nových slov se k základu původního slova přiřazují afixy. Afixy mohou být gramatické, například při přechylování, nebo tvoření množného čísla:

<i>o professor + -a</i>	<i>a professora</i>	profesor – profesorka
<i>a cama + -s</i>	<i>as camas</i>	postel – postele

Další možnosti jsou afixy lexikální, kdy vzniká slovo jiného či posunutého významu, umožňují také tvorbu zdvojnásobků a slov zveličelých:

<i>a casa + -inha</i>	<i>a casinha</i>	dům – domeček	sufixace
<i>o dinheiro + -inho</i>	<i>o dinheirinho</i>	peníze – penízky	sufixace
<i>in- + útil-</i>	<i>inútil</i>	potřebný – nepotřebný	prefixace
<i>o arce- + bispo</i>	<i>o arcebispo</i>	biskup – arcibiskup	prefixace

¹ Údaje z přednášek PhDr. Jaroslavy Jindrové, PhD., Normativní mluvnice, 24.04.2013

o problema +- z- + -inho *o problemazinho* problém – nicotný problém infixace

o animal + -z- + -inho *o animalzinho* zvíře – zvířátko infixace

- Při **skládání** dochází ke spojování dvou i více kořenů. V portugalštině existují dvě varianty – juxtapozicí a aglutinací. Při juxtapozici jsou zachovány přízvuky obou slov a význam nového slova se neshoduje ani s jedním z původních slov:

o saca-rolha vývrtka

a lua de mel svatební noc

Při aglutinaci zůstane pouze jeden přízvuk, vedlejší přízvuk udržuje „a“ otevřené:

o passatempo záliba, koníček

o passaporte cestovní doklad

Složeninami mohou vznikat podstatná a přídavná jména, ale i zájmena, slovesa, příslovce či spojky.

- Jednou z dalších možností rozšiřování slovní zásoby jsou **onomatopoeia** – slova zvukomalebná, imitující zvuk:

sussurar šeptat

miar mňoukat

zumbir bzuchet

- Nová slovní zásoba je i přejímána z cizích jazyků. Vznikají tak **neologismy**. Hlavním důvodem je opět potřeba pojmenovat nové předměty, skutečnosti, jevy, atd. Výhodou těchto nově vzniklých slov je jejich mezinárodní srozumitelnost. Často jsou slova cizího původu obvyklejší a používanější než jejich překlad v domácím jazyce, postupem času mohou tyto novotvary naplno zdomácnět. Neologismy můžeme rozdělit do čtyř skupin:

a) Výpůjčky z cizích jazyků: *futebol*, *hambúrger*, *lanche*, atd. Mnohdy zdomácněla natolik, že se za výpůjčky již nepovažují: *ananás*, *café*, *chá*, atd.

b) Stará slova, která se v jazyce již vyskytovala, ale s moderní dobou nabyla nového významu, např. *o rato* – původně zvíře, dnes počítačová myš

c) Zkrácení slova – např. *metro(politano)*, *mini(saia)*

d) Akronymy a zkratky. Akronymy jsou slova vzniklá z počátečních písmen původního názvu, tato slova nejsou považována za zkratky, například *LASER* (*Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation*), *RADAR* (*RADio Detection And Ranging*), *UFO* (*Unidentified Flying Object*). Na druhé straně zkratky zastupují počáteční písmena pojmu a je evidentní, že se jedná o zkratky, např. *NATO* (*North Atlantic Treaty Organization*), v portugalské a španělské *OTAN* (*Organização do Tratado do Atlântico Norte*, resp. *Organización del Tratado del Atlántico Norte*), *AIDS* (*Acquired Immune Deficiency Syndrome*), v portugalské a španělské *SIDA* (*Síndrome da ImunoDeficiência Adquirida*, resp. *Síndrome de ImunoDeficiencia Adquirida*).

- Další skupinou slovní zásoby jsou **archaismy**. Archaismy jsou slova, která v rámci lexika zastarávají a jsou postupně nahrazována pojmy novými. S velkou pravděpodobností archaismus postupně vymizí z jazyka úplně nebo se přesune do pasivní slovní zásoby uživatel jazyka.

Portugalská: *Vossa Mercê* -> *você*

Španělská: *convidar* -> *invitar*

2.2. Teorie vývoje jazyků

Každý světový přirozený jazyk se postupem času mění. Jak již bylo předestřeno dříve, je to dáno zejména potřebami jednotlivých národů, uživatelů jazyka, ale také historickými událostmi, změnami politickými, sociálními, kulturními, apod. Všechny jazyky se takto mění na základě vnitřních i vnějších faktorů, které na ně působí. Pro všechny jazyky můžeme aplikovat obecné principy vývoje jazyka. Tyto principy jsou univerzální a shrnout je můžeme do osmi následujících bodů².

2.2.1. Obecné principy vývoje jazyka:

- I. **Jazyk je jev společenský.** Jazyk vznikl jako nástroj pro komunikaci společnosti, jeho vývoj je i nadále úzce spjat s vývojem společnosti.
- II. **Jazyk se mění.** Stejně jako se mění společnost, která jazyk používá, se mění i samotný jazyk. Neexistuje přirozený jazyk, který by ustrnul.
- III. **Jazyk se nemění stejně pronikavě ve všech svých částech.** V různých subsystémech jazyka dochází ke změnám s nestejnou rychlostí. Nejrychleji se mění subsystém lexikální závislý na potřebách mluvčích vyjádřit nové skutečnosti. Dalším je subsystém fonologický, který se často mění pod vlivem jiného jazyka. Mnohem pomaleji dochází ke změnám v subsystémech gramatických. Nicméně všechny subsystémy jsou vzájemně provázány a změny v jednom z nich mohou vyvolat změny v druhém (např. změny fonetické mohou vést ke změnám v gramatickém subsystému).
- IV. **Různé (i příbuzné) jazyky se mění různým tempem.** Například v rámci skupiny románských jazyků můžeme vysledovat rozdílnou rychlost ve vývoji. Z původní klasické latiny došlo k nejradikálnějším změnám ve francouzštině, následuje španělština, portugálština je vůči změnám ještě více rezistentní.

Klasická latina	vulgární latina	portugalština	španělština	francouzština
<i>rota</i>	<i>/rò:ta/</i>	<i>roda</i>	<i>rueda</i>	<i>roue</i>
<i>aqua</i>	<i>/á:kwa/</i>	<i>água</i>	<i>agua</i>	<i>eau</i>

² Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka I.* Praha : Karolinum, 1998, str. 10-18.

- V. **Tempo změn je různé i uvnitř téhož jazyka v různých obdobích jeho vývoje.** Tempo změn uvnitř jazyka v různých obdobích jeho vývoje je odlišné. Můžeme sledovat období bohatá na změny a naopak období, kde se žádné dramatické změny neobjevují. Portugalština prodělala mnoho změn během 15. a 18. století. Pro španělštinu bylo bouřlivé období mezi 10. a 12. stoletím a poté přelom století 15. a 16.³ Portugalská díla vznikající od 18., resp. 16. století ve španělštině, jsou proto srozumitelná i dnešnímu čtenáři.
- VI. **Jazykové změny jsou časově omezené.** Určitá jazyková změna působí v jazyce pouze omezený čas a zasáhne pouze slova, která přišla do jazyka v tomto období a již nemůže zasáhnout slova, která přijdou v následujících stoletích. V portugalštině z latinského „palacio“ vzniklo vlivem pádu intervokálního *L* slovo „paço“ (cca 10. století), v 16. století se ale slovo „palacio“ dostalo opět do portugalštiny tentokrát z italštiny a k této změně již nedošlo, existuje proto i v portugalštině „palácio“. Podobně je na tom i španělština, kde vlivem asimilace a následné palatalizace latinské souhláskové skupiny -MN-vznikalo španělské -Ñ-:
somnus - /sò:mnu/ > /sò:nnu/ > *sueño*
- K této změně však docházelo pouze přibližně v 1. stol. př. n. l. V dalších staletích již docházelo k naprosto odlišnému vývoji, -MN- disimilovalo na -MR- a to se pak rozšířilo na -MBR-:
homō - /ò:mene/ > /ò:mne/ > *hombre*
- VII. **Nestejně tempo vývoje v různých jazycích není známkou pokročilosti nebo zaostalosti jazyků.** Jelikož je jazyk pouze nástroj, který slouží ke komunikaci, je právě tak dokonalý, jak nám umožňuje komunikovat s ostatními. V současné době neexistuje žádný jazyk, který bychom mohli označit za zaostalý, nebo méně vyvinutý než ostatní.
- VIII. **Ve vývoji jazyků se střídá konvergence a divergence.** V historii jazyků můžeme sledovat období konvergence, tj. splývání jazyků v jednu variantu, a divergence, tj. naopak rozrůžňování jazykových variant. V jednotlivých hlavních etapách dějin můžeme toto střídání pozorovat. Pravěk byl příznivý pro malá společenství s rozličnými jazyky.

³ Tamtéž, str. 15.

Starověk vedl ke vzniku velkých správních celků, což vedlo k centralizaci moci a konvergenci. Naopak opět ve středověku dochází k rozpadu těchto států a vzniku menších společenství a to je znovu spjato s vícero jazykovými variantami. V moderních dějinách obecně platí jazyková konvergence např. pro Francii, kde je silná centralizační moc a dochází tak kvůli ní k mizení dialektů. Opačnou situaci – divergenci – vidíme v Itálii, kde dlouho centralizační moc chyběla.

2.2.2. Vnitřní a vnější příčiny jazykových změn

Jazyky se neustále mění a vyvíjejí a my se srovnáváním současné podoby (románského) jazyka s výchozím jazykem snažíme popsat změny, kterými určitý jazyk prošel během svého vývoje. Problematické je to tehdy, neznáme-li původní jazyk. Příčiny jazykových změn můžeme rozdělit do dvou základních kategorií – vnitřní a vnější.

I) Vnější příčiny jazykových změn⁴

Vnější příčiny ovlivňující jazykové změny jsou změny stojící mimo daný jazyk. Rozdělit je můžeme do tří podkategorií – a) společenské, b) dané vlivem jiného jazyka a c) dané vlivem psychických reakcí uživatelů jazyka.

- a) **Společenské** jsou změny související se stavem společnosti. Všechny změny, které se odehrají ve společenství národa, se automaticky musí projevit i v jazyce. Působením institucí jako jsou vzdělávací instituce, církve, jazykové akademie jsou tyto změny v jazyce zpomalovány.
- b) **Dané vlivem jiného jazyka.** Ke změnám dochází při kontaktu dvou odlišných jazyků, nejvíce bývá ovlivněn subsystém lexikální. Při setkávání jazyků může nastat několik fenoménů:
 - **Diglosie** – používání dvou jazyků na nestejně úrovni v rámci jednoho státního útvaru, např. jeden jazyk může být používán v rodině, druhý v komunikaci s úřady
 - **Bilingvismus** – používání dvou jazyků na stejné úrovni v rámci jednoho státního útvaru. Konkrétně během romanizace Iberského poloostrova byla latina používána jako sekundární jazyk (diglosie), s postupem času a vystřídáním několika generací došlo k přirozenému a nenásilnému bilingvistu obyvatel a nakonec došlo k zániknutí původního jazyka a latina se stala zcela dominantní. Ne vždy však dojde k zániknutí původního jazyka. Baskičtina dokázala koexistovat s latinou na Pyrenejském poloostrově, stejně jako některé indiánské jazyky si zachovaly svou svébytnost na americkém kontinentě. Avšak vždy vítězí jazyk vyspělejší kultury, který je zpravidla ovlivněn jazykem původním a vznikají tak tzv. **stráty**.

⁴ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka I.* Praha : Karolinum, 1998, str. 19-22.

- **Substrát** je jazykem původního obyvatelstva určitého území, který s příchodem nového jazyka zanikl a zanechal v něm své stopy. Příkladem pro Iberský poloostrov jsou substrát keltský, iberský, atd.
 - **Superstrát** je jazyk, který byl vnesen na nové území, kde pouze ovlivnil původní jazyk a pak sám zanikl, např. superstrát vizigótský.
 - **Adstrát** je jazyk, který určitou dobu ovlivňoval sousední jazyk, ale kompletně ho nepřekryl a oba jazyky se dochovaly dodnes. Příkladem jsou arabština v portugalštině/španělštině, apod.
 - **Lingua franca** je jazykem sloužícím k dorozumívání na určitém území, kde se může vyskytovat vyšší počet různorodých jazyků. Latina ve své zjednodušené formě sloužila právě jako lingua franca.
- c) **Dané vlivem psychických reakcí uživatelů jazyka.** Tento fenomén je typický pro snahu mluvčích vyrovnávat například nepravidelnosti ve slovesném systému. Prosadí se však jen tehdy, je-li používán větší skupinou uživatelů jazyka a ostatní tento nový prvek postupně přebírají.

II) Vnitřní příčiny jazykových změn⁵

Vnitřní příčiny jazykových změn vycházejí z jazykového systému. Pro jednotlivé příčiny existující různé názory světových lingvistů. Charles Bally je toho názoru, že mluvčí vnášejí do jazyka neutralizace původně expresivních vyjádření, např. latinské *domus* (neutrálně dům) > *a casa* (do portugalštiny původně s významem chatrč, dnes naprosto neutrální).

Francouzský lingvista André Martinet viděl hlavní příčinu jazykových změn v tendenci k ekonomičnosti promluvy. Nesouhlasí s ním však český lingvista Karel Horálek. Ten namítá, že pokud by byl jazyk moc ekonomický a neexistovaly by žádné redundance, musel by být posluchač velmi pozorný, aby sdělení pochopil.

Ruský lingvista Roman Osipovič Jakobson zase tvrdil, že jazyk se mění proto, jelikož neustále tíhne k rovnováze, což zapříčiňuje řetězové reakce, kdy jedna změna vede k další. Například ztráta vokalizace kvality v latině vedla ke ztrátě pádu, což vedlo ke změně z flektivního na

⁵ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka I.* Praha : Karolinum, 1998, str. 23-28.

izolační jazyk a musely se začít používat předložky. Dalším příkladem je zjednodušení časování v brazilské portugalštině, následně bylo nutné zavést užívání osobních zájmů v každé situaci.

„Závěrem soudobé lingvistiky proto je, že vývoj jazyka není motivován příčinou jedinou. Příčin každé změny bývá víc, a to jak vnějších, tak vnitřních, a teprve ve svém souhrnu dávají jazykovým změnám určitý směr, který pak zpětně můžeme odhalit. Zkoumání vývoje jazyků ukázalo, že jazyková změna se prosadí tehdy, když se sejde víc okolností navzájem sobě příznivých (Vladimír Skalička).“⁶

⁶ Tamtéž, str. 26.

2.3. Konkrétní situace Pyrenejského poloostrova

Portugalština a španělština patří mezi románské jazyky. Hlavní část jejich slovní zásoby proto pochází z vulgární latiny, nicméně všechny románské jazyky byly dále ovlivňovány a postupně došlo k jejich diferenciaci. Působením jiných cizích jazyků byla ovlivněna především jejich slovní zásoba. Jednotlivé výpůjčky byly přejímány v souladu s národy, které na poloostrov přicházely v období jak před obsazením Římany, tak ve stoletích následujících. Tento proces pokračuje i nadále, jelikož jazyky na sebe nepřestávají působit ani v dnešní době.

Podle zeměpisné klasifikace patří portugalština, španělština a galicijské nářečí do iberorománských jazyků západní větve⁷, z čehož můžeme logicky usuzovat, že si budou jazyky velmi podobné a i jejich slovní zásoba bude mít obdobný původ. V následující části bych ráda popsala jednotlivé jazyky, které se podílely a podílejí na vývoji slovní zásoby portugalštiny a španělštiny. Jednotlivé jazyky budou uváděny víceméně chronologicky.

⁷ Šabršula, J. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. Ostrava : Ostravská Univerzita, 1994, str. 135.

2.3.1. Latína

Vulgární latina se na Iberský poloostrov dostala s příchodem Římanů ke konci 3. stol. př. n. l.⁸ Římané ve svém dobývání různých částí Evropy obsadili mimo jiné i celý Iberský poloostrov a přinesli sem tak i svůj jazyk – latinu. Nejednalo se však o klasickou latinu, ale o latinu mluvenou, která byla, stejně jako nové dobyté území Pyrenejského poloostrova, značně nejednotná.

„[...] os Romanos encontraram a Península Ibérica muito desunida, pois além da variedade étnica, a difícil estrutura geográfica contribuía para a fragmentação.“⁹

Klasická latina byla kodifikovanou verzí jazyka, kterým se běžně nemluvílo. Využívána byla k psaní krásné literatury či v řečnictví. Tím i došlo k jejímu zakonzervování a jazyk se příliš nevyvíjel. Naopak mluvená latina měla mnoho variant podle regionu, odkud mluvčí pocházel. Takto roztržštěná latina se také dostala na Pyrenejský poloostrov a tam na ni začaly působit i jazyky původního obyvatelstva (substrátové jazyky). Velmi rychle docházelo k bilingvistu obyvatelstva, až původní substrátové jazyky téměř vymizely – výjimkou je Baskicko, které se Římanům nepodařilo romanizovat nikdy.

Při střetu jazyka Římanů s původními obyvateli poloostrova můžeme rozlišovat tři základní fáze¹⁰ tohoto setkání:

- a) očekávání – *expectativa* – obě kultury stojí bezprostředně proti sobě
- b) okrajovost – *marginalidade* – obyvatelé jsou součástí obou kultur, v této fázi jsou již bilingvní
- c) vítězství římské kultury – *vitória* – definitivní kulturní převaha dobyvatelů.

S příchodem Římanů začala postupná romanizace území. Pro poloostrov to znamenalo postupné zlepšování životní úrovně obyvatel. Především vojáci a obchodníci šířili kulturu a náboženství Římské říše do měst nově nabytého území a původní obyvatelstvo rádo přijímalo i jejich jazyk, jenž byl symbolem prestiže.

⁸ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka I.* Praha : Karolinum, 1998, str. 29.

⁹ Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa.* Barcarena : Presença, 1986, str. 73. „[...] Římané našli Iberský poloostrov značně nejednotný, etnická rozmanitost a složitá geografická struktura přispívaly k celkové roztržštěnosti“

¹⁰ Tamtéž, str. 74.

„Os Romanos modificavam o menos possível as unidades territoriais que encontravam. Isso mostra a habilidade deles, porque mudá-las, ou alterá-las profundamente, de certo provocaria susceptibilidades e inconveniências, que trariam protestos: assim se complicaria a administração.“¹¹

Lidová latina ani nejstarší fáze jednotlivých románštin nebyly zapisovány, proto jsou prameny jejich poznání jen nepřímé. Patří k nim zejména¹²:

- a) **nápisy a chyby v nich obsažené** – kategorie zahrnující především chyby nevzdělaných kameníků v nápisech
- b) **výtky puristů a vůbec díla latinských gramatiků** – mezi nejslavnější patří APPENDIX PROBĚ, kde autor nabádá ke správné výslovnosti a upozorňuje na nejčastější chyby mluvčích:

<i>SPECULUM nōn speculum</i>	zrcadlo
<i>MASCULUS nōn masclus</i>	mužský
<i>VETULUS nōn veclus</i>	staříčkový ¹³

- c) **díla latinských spisovatelů, do jejichž jazyka pronikají lidové prvky** – objevují se díla, v nichž je použití lidového jazyka uměleckým záměrem od autorů Titus Maccius Plautus, Gaius Petronius Arbiter, apod.)¹⁴
- d) **glosy** jsou vpisky na krajích latinských knih uvádějící překlad do mluvené latiny/románštiny
- e) notářské dokumenty a jiné latinsky psané dokumenty z pozdní doby (počátek středověku)
- f) srovnávání moderních románských jazyků a jejich dialektů

Romanizace probíhala od jihu k severu, nejprve ve městech a až mnohem později na venkově. Tomu odpovídá i pomalejší romanizace na severu poloostrova, kde se relativně dlouho uchovaly jazyky nativního obyvatelstva. Nakonec byl však romanizován celý Iberský poloostrov a

¹¹ Tamtéž, str. 70. „Římané se snažili co nejméně měnit stávající právní členění poloostrova. To bylo od nich velmi prozíravé, jelikož jakékoli snahy o radikální změny by jistě vyprovokovaly všeobecnou nespokojenost, která by přinesla protesty, což by komplikovalo další správu.“

¹² Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka I.* Praha : Karolinum, 1998, str. 47-51.

¹³ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka I.* Praha : Karolinum, 1998, str. 48.

¹⁴ Tamtéž, str. 49.

zanechalo to na něm nezvratné důkazy nejen v jazyce. Hovorová latina se tak stala novým jazykem pro Pyrenejský poloostrov, nicméně se nadále výrazně vyvíjela a to nejen lexikálně.

Po rozpadu Západořímské říše roku 476 dochází k izolaci jednotlivých provincií, každá se společně se svým jazykem vyvíjí odděleně a postupně vznikají samostatné románštiny.

Jelikož byla latina výchozím zdrojem slovní zásoby, uvádím pouze pro úplnost této kapitoly několik příkladů slov pocházejících z latiny a objevujících se v portugalštině¹⁵ i ve španělštině:

Latinský výraz	portugalsky	španělsky	česky
<i>CAPILLUM</i>	<i>cabelo</i>	<i>cabello</i>	vlasý
<i>CLAMARE</i>	<i>chamar</i>	<i>llamar</i>	volat
<i>DOLORE</i>	<i>dor</i>	<i>dolor</i>	bolest
<i>FILIUM</i>	<i>filho</i>	<i>hijo</i>	syn
<i>LACTE</i>	<i>leite</i>	<i>leche</i>	mléko
<i>LUNA</i>	<i>lua</i>	<i>luna</i>	měsíc
<i>REGINA</i>	<i>rainha</i>	<i>reina</i>	královna

¹⁵ Příklady z: Villalva, Alina. *Morfologia do Portugues*. [online]. [cit. 2015-02-24]. Dostupné z: http://www.clul.ul.pt/files/alina_villalva/MP_cap2.pdf, str. 5.

2.3.2. Sekundární přenos slovní zásoby

Slovní zásoba se často nepřenášela přímo z původního jazyka, nicméně prostřednictvím jazyka jiného. Příkladem může být přenos z řečtiny do arabštiny a sekundárně z arabštiny do portugalštiny, resp. španělštiny. Další možností byl přesun z germánských jazyků do francouzštiny a následovně opět do portugalštiny, resp. španělštiny – *garantia*, resp. *garantía* (záruka), *framboesa*, resp. *frambuesa* (malina), atd. Takto se získávala slovní zásoba i z perštiny přes arabštinu, z italštiny přes francouzštinu, z řečtiny přes francouzštinu, apod.

Markantní je transfer slovní zásoby především z řečtiny do latiny. Z řečtiny se první slovní zásoba dostala již do klasické latiny. Jednalo se např. o slova¹⁶:

Latinský výraz	portugalsky	španělsky	česky
<i>ATHLĚTA</i>	<i>atleta</i>	<i>atleta</i>	atlet
<i>HŌRA</i>	<i>hora</i>	<i>hora</i>	hodina
<i>IDEA</i>	<i>idéia</i>	<i>idea</i>	nápad, idea
<i>MATHEMATICA</i>	<i>matemática</i>	<i>matemáticas</i>	matematika
<i>MUSICA</i>	<i>música</i>	<i>música</i>	hudba
<i>PHILOSOPHIA</i>	<i>filosofia</i>	<i>filosofía</i>	filozofie
<i>POESIS</i>	<i>poesia</i>	<i>poesía</i>	poezie
<i>SCHOLA</i>	<i>escola</i>	<i>escuela</i>	škola
<i>TRAGOEDIA</i>	<i>tragédia</i>	<i>tragedia</i>	tragédie

Řečtina zanechala stopy i v pozdní latině, v latině vulgární a v iberorománštině, zejména v prvních fázích jejího vývoje¹⁷:

<i>ANGELUS</i>	<i>anjo</i>	<i>ángel</i>	anděl
<i>CALMA</i>	<i>calma</i>	<i>calma</i>	klid
<i>CARA</i>	<i>cara</i>	<i>cara</i>	tvář
<i>CHARTA</i>	<i>carta</i>	<i>carta</i>	dopis
<i>MARTYR</i>	<i>mártir</i>	<i>mártir</i>	mučedník

¹⁶ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha : Karolinum, 2004, str. 430.

¹⁷ Tamtéž, str. 430.

<i>PETRA</i>	<i>pedra</i>	<i>piedra</i>	kámen
<i>THIA</i>	<i>tia</i>	<i>tía</i>	teta

Další helenismy se do pozdní latiny dostaly s křesťanskými texty¹⁸:

<i>APOSTOLUS</i>	<i>apóstolo</i>	<i>apóstol</i>	apoštol
<i>BASILICA</i>	<i>basílica</i>	<i>basílica</i>	bazilika
<i>DIABOLUS</i>	<i>diabo</i>	<i>diablo</i>	d'ábel
<i>ECCLĒSIA</i>	<i>igreja</i>	<i>iglesia</i>	kostel
<i>EREMITA</i>	<i>eremita</i>	<i>eremita</i>	poustevník
<i>EVANGELIUM</i>	<i>evangelho</i>	<i>evangelio</i>	evangelium
<i>PAGĀNUS</i>	<i>pagão</i>	<i>pagano</i>	pohan
<i>PARABOLA</i>	<i>palavra</i>	<i>palabra</i>	slovo

Posledním zdrojem řečtiny byla slova pro vědeckou a odbornou terminologii, která se uplatňují i v současnosti nejen ve španělštině a portugalštině, ale jsou známá ve většině světových jazyků: aristokracie, demokracie, filatelie, fonetika, geografie, geologie, gramatika, politika, psychologie, sémantika, syntax, atd.

¹⁸ Tamtéž, str. 431.

2.3.3. Substrátové jazyky

Za substrátové jazyky Pyrenejského poloostrova jsou považovány ty jazyky, které zde existovaly již před příchodem Římanů, ale s příchodem latiny začaly ustupovat, až zcela zanikly. Jak již bylo uvedeno, Pyrenejský poloostrov byl před příchodem Římanů velmi roztržštěný (viz. mapa číslo 1) a v dnešní době není ani možné přesně určit, které jazyky se na poloostrově nacházely a ovlivnily latinu. Mezi nejdominantnější národy, které svými jazyky působily na dále se vyvíjející latinu, patřily například Fénicičané, Keltové, Ligurové, Iberové nebo Tartésové.

Do latiny se dostala řada slov hispánského původu¹⁹:

Latinský výraz	portugalsky	španělsky	česky
<i>BRUXA</i>	<i>bruxa</i>	<i>bruja</i>	čarodějnice
<i>GURDUS</i>	<i>gordo</i>	<i>gordo</i>	tlustý
<i>MINIUM</i>	<i>mínio</i>	<i>minio</i>	suřík
<i>SARNA</i>	<i>sarna</i>	<i>sarna</i>	svrab

Vliv měla i iberština²⁰:

<i>barranco</i>	<i>barranco</i>	rokle
<i>bezerro</i>	<i>becerro</i>	mladý býk
<i>carrasca</i>	<i>carrasca</i>	dub (křemelák)

Významně na latinu působily i keltské jazyky²¹:

<i>ALAMUS</i>	<i>álamo</i>	<i>álamo</i>	topol
<i>CARRUS</i>	<i>carro</i>	<i>carro</i>	vůz
<i>STANCARE</i>	<i>estagnar</i>	<i>estancar</i>	stagnovat
<i>LAMA</i>	<i>lama</i>	<i>lama</i>	bahno
<i>SALMO</i>	<i>salmão</i>	<i>salmón</i>	losos

¹⁹ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha : Karolinum, 2004, str. 435.

²⁰ Tamtéž, str. 435.

²¹ Tamtéž, str. 435.

VASSALLUS

vassalo

vasallo

vazal

O ostatních prerománských jazycích Pyrenejského poloostrova víme velmi málo. Stejně jako je do dnešních dnů neobjasněn původ některé slovní zásoby španělského a portugalského jazyka. Je třeba brát zřetel, že i substrátové jazyky jako iberština a keltština byly ovlivňovány svými předchůdci, které dnes neznáme.

„Também nem sempre fizemos questão de especificar a língua a que pertencem os relictos. É que se trata de tarefa não só difícil, como bastante complexa. Há os substratos pré-indo-europeus, ainda mal conhecidos, há várias invasões indo-européias. E é preciso levar em conta que as línguas pré-românicas historicamente conhecidas (como o céltico e o ibérico, por exemplo) estavam, elas próprias, penetradas e invadidas por uma aluvião de empréstimos, muitos deles tomados a línguas que hoje desconhecemos.“²²

Podle Huga Schuchardta byl prerománský základ Iberského poloostrova podkladem pro diferenciaci portugalštiny a španělštiny. Řeka Guadiana tvořila jakousi hranici mezi územími. Celá západní část poloostrova byla pod vlivem keltských kmenů, což ji odlišovalo od části východní (viz. mapa 2).²³

²² Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa*. Barcarena : Presença, 1986, str. 307. „Ne vždy jsme byli schopni přesně určit, k jakému jazyku patří nalezené jazykové doklady. Nejedná se pouze o úkol složitý, ale dosti komplexní. Existují málo známé praindoevropské substráty, existují různé indoevropské invaze a je třeba mít na zřeteli, že historicky známé prerománské jazyky (jako např. keltština a iberština) byly také ovlivněny celou řadou výpůjček z dnes již neznámých jazyků.“

²³ Tamtéž, str. 315.

2.3.4. Germánské jazyky

Rozpadem Svaté říše římské (476 n. l.) přichází další významná etapa v dějinách Iberského poloostrova. Po staletích nadvlády Římské říše a úspěšné romanizaci území, přichází na řadu období úpadku. Germánské kmeny se v žádném případě nemohly rovnat vyspělé kultuře římské, a proto ani jejich jazyky nemohly nahradit vulgární latinu, kterou přinesli Římané. Jejich jazyky považujeme za „pouhé“ superstráty, tedy jazyky, které na území přišly, ale jelikož narazily na vyspělejší kulturu, dostatečně se neprosadily a splynuly s již dříve používaným jazykem. Ačkoli tyto jazyky zanikly, podařilo se jim v původním jazyce zanechat stopy a to především v lexiku.

Hlavními jazyky, které poloostrov zasáhly, byly jazyky germánských kmenů Svěvů, Vandalů a Vizigótů. Ti začali poloostrov ovládat od poloviny pátého století až do příchodu Arabů (711). Nikdy se jim však nepodařilo ovládnout celý poloostrov pod vládou jednoho panovníka a navíc mezi jednotlivými kmeny docházelo k neustálým občanským válkám. Nikdy tak nebyl vytvořen silný jednotný celek, který by byl schopen obstát před vnějšími hrozbami.

Co se týká slovní zásoby, není zcela jisté, která slova byla přejata do španělštiny či portugalštiny v tomto období a která byla přejata již dříve přímo do vulgární latiny.

Vizigóti se usadili primárně na východní části poloostrova, jak je vidět z mapky 3. Jejich hlavní vliv byl patrný od poloviny pátého století až do arabské invaze. Důležité je zmínit, že Vizigóti dorazili na poloostrov již dříve romanizovaní, což ve značné míře snížilo vliv jejich jazyka a s jejich příchodem nedošlo k obvyklé fázi bilingvismu:

„[...] ao conquistar a Península já estava romanizados, o que ainda lhes veio diminuir a ação como superestrato, visto que a sua chegada não acarretaria um longo período de bilingüismo.“²⁴

„Podle rozšířenějšího pojetí Vizigóti slovní zásobu románštiny příliš neovlivnili, jelikož germanismy ve španělštině a portugalštině jsou většinou staršího data, o jejich přítomnosti již ve

²⁴ Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa*. Barcarena : Presença, 1986, str. 321. „[...] při dobytí poloostrova již byli romanizovaní, což ještě snížilo vliv jejich jazyka jako superstrátu, jejich příchodem tudíž nenastalo dlouhé období bilingvismu“

vulgární latině, svědčí jejich výskyt i v jiných románských jazycích.²⁵“ Jedná se například o tato slova:

portugalsky	španělsky	česky
<i>alabarda</i>	<i>alabarda</i>	halapartna
<i>albergue</i>	<i>albergue</i>	ubytovna
<i>harpa</i>	<i>arpa</i>	harfa
<i>bandeira</i>	<i>bandera</i>	vlajka, prapor
<i>bandido</i>	<i>bandido</i>	bandita, zbojník
<i>branco</i>	<i>blanco</i>	bílý
<i>embaixada</i>	<i>embajada</i>	poselstvo, velvyslanectví
<i>espião</i>	<i>espía</i>	špión
<i>estaca</i>	<i>estaca</i>	kůl
<i>filtro</i>	<i>filtro</i>	filtr
<i>fresco</i>	<i>fresco</i>	čerstvý
<i>frasco</i>	<i>frasco</i>	lahvička
<i>ganso</i>	<i>ganso</i>	husa
<i>grupo</i>	<i>grupo</i>	skupina
<i>guerra</i>	<i>guerra</i>	válka
<i>grinalda</i>	<i>guirlanda</i>	věnec
<i>orgulho</i>	<i>orgullo</i>	hrdost, pýcha
<i>rico</i>	<i>rico</i>	bohatý
<i>roubar</i>	<i>robar</i>	krást
<i>roupa</i>	<i>ropa</i>	prádlo
<i>toalha</i>	<i>toalla</i>	ručník
<i>trégua</i>	<i>tregua</i>	příměří

„Nicméně Rafael Lapesa je přesvědčen o tom, že tyto germanismy, společné několika románským jazykům (většinou francouzštině, okcitánštině a italštině), se rozšířily až ve

²⁵ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha : Karolinum, 2004, str. 432.

vizigótském období právě z iberorománštiny. [...] Nepochybně existují některé germanismy typicky iberské, jejichž vizigótský původ lze považovat za víceméně jistý:²⁶

<i>brotar</i>	<i>brotar</i>	rašit, pučet
<i>feltro</i>	<i>fieltro</i>	plst'
<i>gavião</i>	<i>gavilán</i>	krahujec
<i>tampa</i>	<i>tapa</i>	poklička
<i>ufano</i>	<i>ufano</i>	pyšný

Podle E. Gamillschega a J. M. Piel je možné rozdělit slovní zásobu germánského původu do čtyř základních skupin²⁷:

- I) slovní zásoba, která patřila již do vulgární nebo středověké latiny, byla přijata celou Západořímskou říší, a proto tato slova mohou být mylně považována za latinská, např. *albergue* (z původního **harigairgo*), *trégua* (z původního *triggwa*)
- II) slovní zásoba společná pro všechny oblasti obsazené germánskými kmeny, např. *aspa* (z **haspa*), *espião* (z **spaiha*), *rico* (z *reikeis*)
- III) slovní zásoba společná pro Iberský poloostrov a Francii, nebo společná pro Iberský poloostrov a Itálii, např. *brotar* (z **brutton*), *roupa* (z **raupa*)
- IV) slovní zásoba typická pro iberorománské jazyky, např. *ganso* (z **gansus*),

Kromě již zmíněných slov můžeme vidět Vizigótský vliv v onomastice, kde přispěli ke vzniku četných typicky iberských vlastních jmen²⁸:

portugalsky	španělsky
<i>Afonso</i>	<i>Alfonso</i>
<i>Elvira</i>	<i>Elvira</i>
<i>Fernando</i>	<i>Fernando</i>
<i>Gonzalo</i>	<i>Gonzalo</i>
<i>Ramiro</i>	<i>Ramiro</i>
<i>Rodrigo</i>	<i>Rodrigo</i>

²⁶ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha : Karolinum, 2004, str. 432.

²⁷ Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa*. Barcarena : Presença, 1986, str. 321-323.

²⁸ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha : Karolinum, 2004, str. 433.

Mezi germánské jazyky patří samozřejmě i němčina či angličtina, ale o jejich vlivu v moderní době pojednává samostatná kapitola 2.3.9. Evropské jazyky.

Během nadvlády germánských kmenů došlo k další izolaci poloostrova, což bylo možné pozorovat již v posledních etapách římské nadvlády a což logicky vedlo i k izolaci a archaizaci jazyka. Kvůli častým občanským válkám docházelo ke kulturnímu úpadku a obyvatelstvo se z měst opět přesouvalo na venkov, kde nacházelo větší bezpečí. Začaly tak vznikat latifundie, malé státy ve státě, což předznamenávalo příchod feudalismu.²⁹

²⁹ Viz. Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa*. Barcarena : Presença, 1986, str. 324.

2.3.5. Arabština

S příchodem Arabů na Pyrenejský poloostrov se začaly prolínat dvě naprosto odlišné kultury. Arabové přicházející ze severu Afriky s sebou přinesli své znalosti z rozličných oborů, např. matematiky, astrologie, zemědělství, filozofie, umění, atd. Kultura původního obyvatelstva, která během nadvlády germánských kmenů nedosáhla přílišného růstu, měla opět možnost vzkvétat. Vpád Arabů samozřejmě není charakteristický pouze kulturním vzestupem, ale i válečnými střety. Díky nim Maurové získali většinu poloostrova. Na mapě číslo 4 je vidět, že se jim nepodařilo obsadit pouze severozápadní část.

Jedním z dalších vlivů, které Arabové na poloostrov přinesli, byl vliv v jazyce. Arabština je pro španělštinu a portugalskou adstrátem, který se na poloostrov dostal po mluvené latině a pouze ji ovlivnil, především opět v lexiku, a pak zmizel, resp. vymizel s odchodem Maurů po úspěšné reconquistě poloostrova křesťany.

Nejnápadnější skupinou nových slov v portugalské a španělštině jsou slova začínající na *al-*, původním arabským členem³⁰:

portugalsky	španělsky	česky
<i>alcaide</i>	<i>alcalde</i>	starosta
<i>alfafa</i>	<i>alfalfa</i>	vojtěška
<i>alfaiate</i>	<i>alfayate</i>	krejčí
<i>álgebra</i>	<i>álgebra</i>	algebra
<i>algodão</i>	<i>algodón</i>	bavlna
<i>almanaque</i>	<i>almanaque</i>	kalendář
<i>almofada</i>	<i>almohada</i>	polštář

Další skupinou jsou slova zakončená na přízvučné *-í*³¹:

<i>javali</i>	<i>jabalí</i>	divočák
---------------	---------------	---------

³⁰ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha : Karolinum, 2004, str. 343.

³¹ Tamtéž, str. 343.

Hojné jsou však i ty, které se dokonale přizpůsobily fonetické bázi iberorománštiny³²:

<i>azeitona</i>	<i>aceituna</i>	oliva
<i>aduana</i>	<i>aduana</i>	celnice
<i>arroz</i>	<i>arroz</i>	rýže
<i>açafrão</i>	<i>azafrán</i>	šafrán
<i>açúcar</i>	<i>azúcar</i>	cukr
<i>azul</i>	<i>azul</i>	modrý
<i>jarra</i>	<i>jarra</i>	džbán
<i>tambor</i>	<i>tambor</i>	buben
<i>laranja</i>	<i>naranja</i>	pomeranč
<i>cenoura</i>	<i>zanahoria</i>	mrkev

Kromě slovní zásoby související s válkou a dobýváním přejala portugalština a španělština termíny související se správou měst a různých úřadů, názvy běžných předmětů domácnosti či řemesel. Vedle toho můžeme najít mnoho toponym jak ve Španělsku, tak v Portugalsku, které pochází právě z arabštiny. Většina z těchto měst, oblastí, leží v jižní části Iberského poloostrova a v Portugalsku asi nejznámějšími jsou Algarve, nebo město Albufeira v Portugalsku. Ve Španělsku můžeme najít město Alcalá a název britského teritoria Gibraltar také pochází z arabštiny.

³² Tamtéž, str. 343.

2.3.6. Africké jazyky:

S úspěšnou reconquistou Iberského poloostrova se dostáváme do jedné z nejvýznamnějších etap iberských dějin. Reconquista portugalského území byla zdárně dokončena v roce 1139, ze španělských končin se Maury podařilo vytlačit až roku 1492. Politická situace v Evropě – turecká hrozba a nutnost udržení obchodních vztahů s Asií, si vyžadovala hledání nové cesty na východ. Portugalsko a Španělsko jakožto dvě země na periferii Evropy, budoucí námořní velmoci, začaly podnikat objevné cesty po světě.

Portugalsko, za značné podpory infanta Jindřicha Mořeplavce (*Henrique o Navegador*), bylo o krok napřed před svým větším sousedem. Již od počátku 15. století s většími či menšími úspěchy podnikali cesty do Afriky a podél západního pobřeží směrem na východ se snahou dokončit nebezpečnou námořní cestu do Asie a moci tak obchodovat s asijskými státy. Nejžádanějšími komoditami byly drahé kovy a jiné luxusní, v Evropě nedostupné, zboží. Dalším cílem objevných cest bylo samozřejmě i dobývání nových území a následně snaha o jejich christianizaci.

Po úspěšném dobytí Ceuty na severu Afriky (1415) pronikali Portugalci stále více na jih, až se jim konečně podařilo obeplout Mys Dobré naděje a roku 1498 doplout až do Indie. Kromě Indie se dostali i do Číny a Japonska, ale neomezovali se pouze na východ. Roku 1500 dospěli i do dnešní Brazílie. Naopak Španělé soustředili své síly na západní cestu se snahou obeplout zeměkouli a dostat se do Asie z druhé strany. Nicméně namísto cesty do Asie „objevil“ Kryštof Kolumbus Ameriku.

Objevné plavby Portugalska a Španělska tak měly odlišný charakter. Portugalci se zprvu soustředili výhradně na Afriku a Asii a Španělé se věnovali výhradně americkému kontinentu. V té době neměly zmíněné národy v Evropě, respektive na světě, konkurenci a dokonce došlo k rozdělení sfér vlivu pouze mezi tyto dvě námořní mocnosti a to tzv. smlouvou z Tordesillas (Tordesilhas) z roku 1494. Ta předem vymezovala, kam až bude sahát vliv Španělska a kam vliv Portugalska.

Vlivem rozdílných destinací, kam směřovaly objevné plavby iberských států, se odlišovala i nová slova, která do těchto románských jazyků přicházela. První oblastí, která dlouhá staletí ovlivňovala slovní zásobu portugalštiny, byly západní břehy Afriky.

Portugalci během svých námořních výprav do Asie postupně objevovali africké pobřeží od severu k jihu a setkávali se zde i s původním obyvatelstvem. Střetem odlišných jazyků docházelo k přejímání nových slov do portugalštiny. Mnohem dominantnější byl však vliv portugalštiny na jazyky původních obyvatel. Důvodem pro tuto portugalskou dominanci byla především vyšší kulturní vyspělost nově přichozích, kteří si snadno podmanili zaostalejší černošské obyvatele.

„Trata-se de falares de necessidade [...]. É o caso em que o invasor se estabelece em terra povoada por gente de baixo nível de civilização e mísero estado social, com o simples intuito de obter vantagens comerciais ou estratégicas.“³³

Tento zásadní vliv Portugalců vedl ke vzniku tzv. kreolských jazyků, které sloužily jako „*lingua franca*“, jazyky, které umožňovaly komunikaci mezi Portugalci a původními černošskými kmeny, ale i dorozumívání ostatních cizinců s černošským obyvatelstvem nebo Portugalci. Kreolské jazyky vznikaly zjednodušením jazyka vyspělejší kultury a jeho přijetím kulturou podřízenou, používáním následujícími generacemi se jazyky opět zdokonalovaly a obohacovaly a přestaly sloužit pouze jako jazyky primitivního dorozumívání.

„[...] os crioulos são aquelas linguagens que surgiram das línguas européias na bôca de africanos, asiáticos, australianos e americanos nas províncias ultramarinas [...]“³⁴ „[...] são falares de emergência, com caracteres definidos e vida própria, que consistem na deturpação e simplificação extrema de uma língua, quando imperfeitamente transmitida e aprendida por gente de civilização inferior.“³⁵

Portugalština byla prvním jazykem, který se začal masově šířit do ostatních koutů světa. Zásadní byl vliv na původní africké jazyky, naopak jejich vliv na portugalštinu již byl podřadnější. S příchodem černých otroků na americký kontinent docházelo k šíření i africké kultury do portugalštiny/španělštiny. S novými kulturními prvky bylo potřeba odpovídajícím způsobem rozšiřovat i slovní zásobu.

³³ Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa*. Barcarena : Presença, 1986, str. 432. „Jedná se o dialekty vzniklé z potřeby [...]. Je to případ, kdy agresor obsadí zemi osídlenou obyvatelstvem s nižší kulturní vyspělostí a sociálním stavem, s jasným cílem získat obchodní nebo strategický prospěch.“

³⁴ Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa*. Barcarena : Presença, 1986, str. 433. „[...] kreolštiny se vyvinuly z evropských jazyků v komunikaci Afričanů, Asiatů, Australanů a Američanů v zámořských územích [...]“

³⁵ Tamtéž, str. 436. „[...] jsou to jazyky sloužící k vyjádření základních potřeb a spočívající v naprostém zjednodušení jazykových struktur, který je nedokonale přenášen mezi obyvatele nižší civilizace.“

Oblastí s nejmarkantnějším vlivem afrických jazyků je kultura. Černošské jazyky ovlivňovaly lexikum související s náboženstvím, uměním, hudbou, jejich vliv je patrný i v gastronomii či v souvislosti s lokální africkou flórou, faunou či geografickým označením afrického území.

Některé příklady nového afrického lexika v jednotlivých oborech společné pro portugalštinu a španělštinu³⁶:

1) Hudba:

portugalsky	španělsky	česky
<i>bongó/bongo</i> ³⁷	<i>bongó</i>	malý dřevěný buben s membránou z kozí kůže
<i>conga</i>	<i>conga</i>	afrokubánský tanec
<i>chachachá</i>	<i>chachachá</i>	cha-cha-cha, afrokubánský tanec
<i>mambo</i> ³⁸	<i>mambo</i>	afrokubánský tanec
<i>marimba</i>	<i>marimba</i>	hudební nástroj
<i>merengue</i> ³⁹	<i>merengue</i>	tanec oblíbený v Portoriku a na Haiti
<i>milota</i>	<i>milonga</i>	afroamerický tanec
<i>samba</i> ⁴⁰	<i>samba</i>	afrobrazilský tanec
<i>tango</i> ⁴¹	<i>tango</i>	argentinský tanec populární v Brazílii

2) Flóra a fauna:

<i>baobá/baobabe</i>	<i>baobab</i>	baobab
<i>chimpanzé</i>	<i>chimpancé</i>	šimpanz
<i>macaco</i>	<i>macaco</i>	makak
<i>malagueta</i> ⁴²	<i>malagueta</i>	pimentovník pravý
<i>mamba</i>	<i>mamba</i>	mamba, jedovatý africký had

³⁶ Španělské příklady z *Diccionario de Africanismos*. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <
http://cai.bayamon.inter.edu/CIBERINFO/ciber-info_africanismos.htm>.

³⁷ PRIBERAM: v portugalštině ze španělštiny, jedná se o sekundární přenos, nikoli přímou přejímku z indiánských jazyků

³⁸ PRIBERAM: v portugalštině opět ze španělštiny

³⁹ PRIBERAM: v portugalštině z francouzského „meringue“

⁴⁰ PRIBERAM: v portugalštině nejasného původu

⁴¹ PRIBERAM: v portugalštině ze španělštiny

⁴² PRIBERAM: v portugalštině nejasného původu

<i>gnu</i> ⁴³	<i>ñu</i> ⁴⁴	pakůň
<i>sáfari/safari</i>	<i>safari</i>	safari
<i>tsé-tsé</i>	<i>tse-tse</i>	moucha tse-tse

3) Ostatní:

<i>Angola</i>	<i>Angola</i>	otroci pocházející z území Angoly
<i>Congo</i>	<i>Congo</i>	otroci pocházející z Konga
<i>Mandinga</i>	<i>Mandinga</i>	otroci pocházející z kmenů mandingů
<i>Moçambique</i>	<i>Mozambique</i>	otroci pocházející z mozambického území
<i>cachimbo</i> ⁴⁵	<i>cachimbo</i>	fajfka
<i>dengue</i>	<i>dengue</i>	horečka dengue

Nesporným faktem je vliv afrických jazyků především na územích, kde docházelo ke střetu s černošským obyvatelstvem. Jednat se mohlo o setkávání Portugalců s černochoy v Africe i následné mísení kultur na americkém kontinentě při zneužívání černošské otrocké práce. Docházelo tak k diferenciaci slovní zásoby portugalštiny/španělštiny i na základě množství kontaktu s africkými otroky. Logická bude i v dnešní době odlišnost evropské portugalštiny/španělštiny oproti variantám americkým, kde docházelo k významnějším srážkám. Odlišnosti však nebudou pouze mezi evropskými a americkými variantami, ale i mezi jednotlivými americkými variantami, protože množství černošských otroků se region od regionu lišilo. Vyšší zastoupení bude ve španělštině karibských oblastí, kde bylo prakticky vyhubené původní indiánské obyvatelstvo nahrazeno právě otroky. Jedná se především o státy jako Dominikánská republika či Portoriko.

Jak je patrné z online Slovníku portugalského jazyka (*Dicionário da língua portuguesa – Priberam*) ve většině případů nelze jednoznačně určit přesný původ slovní zásoby. Nedá se jasně stanovit, zda uvedená slova pochází přímo z indiánských jazyků, nebo se jedná o přejímky ze španělštiny, případně jiného světového jazyka. Je jasně patrné, že některé lexikum afrického

⁴³ PRIBERAM: z francouzského „*gnou*“

⁴⁴ PRIBERAM: z holandského „*gnoe*“

⁴⁵ PRIBERAM: v portugalštině nejasného původu

původu je natolik specifické, že se rozšířilo globálně do mnoha dalších jazyků, např. safari, moucha tse-tse, šimpanz a další.

2.3.7. Indiánské jazyky Latinské Ameriky:

První střet evropské kultury s nativním obyvatelstvem na americkém kontinentě nastal při příjezdu Kolumbovy výpravy do Střední Ameriky. Španělé se dostali do kontaktu s dnes vyhynulými jazyky obyvatelstva Karibských ostrovů (Karibů, Taínů, Siboneyů)⁴⁶, které zanechaly stopy nejen ve španělštině, ale i v portugalštině. Stejně jako v případě slovní zásoby germánského původu, která většinou souvisela s válečnou terminologií, zde můžeme také objevit typické termíny, do té doby neznámé, pro daný region⁴⁷:

portugalsky	španělsky	česky
<i>cacique</i>	<i>cacique</i>	náčelník
<i>canibal</i> ⁴⁸	<i>canibal</i>	lidojed
<i>canoa</i>	<i>canoa</i>	kánoe
<i>colibri</i> ⁴⁹	<i>colibrí</i>	kolibřík
<i>maca</i> ⁵⁰	<i>hamaca</i>	houpací síť
<i>batata</i>	<i>patata</i>	brambor
<i>savana</i>	<i>sabana</i>	savana
<i>tabaco</i>	<i>tabaco</i>	tabák

Dalším zdrojem nového lexika byly jazyky vyspělých indiánských kultur – nahuatl, jazyk Aztéků v Mexiku⁵¹:

<i>cacau</i>	<i>cacao</i>	kakao
<i>coiote</i> ⁵²	<i>coyote</i>	kojot
<i>tomate</i> ⁵³	<i>tomate</i>	rajče

⁴⁶ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II.* Praha : Karolinum, 2004, str. 434.

⁴⁷ Španělské příklady ze Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II.* Praha : Karolinum, 2004, str. 434.

⁴⁸ *Origem da palavra – Site de Etimologia*: převzato ze španělštiny, dostupné z:

<<http://origemdapalavra.com.br/site/?s=canibal>>

⁴⁹ PRIBERAM: převzato z francouzštiny

⁵⁰ *Origem da palavra – Site de Etimologia*: převzato ze španělského „hamaca“

<<http://origemdapalavra.com.br/site/?s=maca>>

⁵¹ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II.* Praha : Karolinum, 2004, str. 434.

⁵² *Origem da palavra – Site de Etimologia*: převzato ze španělského „coyote“ nebo nahuaského „coyotl“

<<http://origemdapalavra.com.br/site/palavras/tatu/>>

- Kečuánština v Peru a v sousedních andských zemích Ekvádoru a Bolívii⁵⁴:

<i>condor</i> ⁵⁵	<i>cóndor</i>	kondor
<i>jaguar</i>	<i>jaguar</i>	jaguár
<i>pampa</i>	<i>pampa</i>	pampa
<i>puma</i> ⁵⁶	<i>puma</i>	puma

Stejně jako v afrických indiánských jazycích je i u latinskoamerických indiánských jazyků geografická odlišnost v míře jejich vlivu na portugalštinu a španělštinu. Podobně jako v zastoupení afrických otroků v populaci jednotlivých států, byly stejné odlišnosti i v zachování původního latinskoamerického obyvatelstva v jednotlivých regionech. Paralelně s vyšším úbytkem původního indiánského obyvatelstva docházelo k potřebě jeho nahrazování dovozem černochů z Afriky. V lokalitách, kde máme vyšší výskyt vlivu afrických jazyků, tak dojde k menšímu vlivu původního amerického obyvatelstva. Nejedná se tak pouze o odlišnosti mezi španělštinou a portugalštinou, ale existují odchylky i v jednotlivých variantách španělského jazyka na americkém kontinentě v závislosti na míře vyhubení původních obyvatel.

Dalším totožným prvkem původních amerických a afrických jazyků jsou i obory slovní zásoby, které byly nejvíce jejich působením ovlivněny. S „objevením“ amerického kontinentu došlo i k objevení mnoha dalších rostlinných a živočišných druhů, které do té doby neměli v evropských jazycích pojmenování. Novými plodinami od té doby zásadními i pro zbytek světa se staly brambory (*batatas*), tabák (*tabaco*), rajčata (*tomates*), kakao (*cacau*), atp.

„Trata-se de palavras características da região, designativas da geografia, da fauna, da flora, das indústrias tradicionais, de antigas usanças e utensílios. Não todas chegariam até nós, porque muitas desapareceram ainda na fase romana;

⁵³ *Origem da palavra – Site de Etimologia*: převzato ze španělského „tomate“ původně z nahuaského „tomatl“
<<http://origemdapalavra.com.br/site/?s=tomate>>

⁵⁴ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha : Karolinum, 2004, str. 434.

⁵⁵ *Origem da palavra – Site de Etimologia*: převzato ze španělského „cóndor“
<<http://origemdapalavra.com.br/site/?s=condor>>

⁵⁶ *Origem da palavra – Site de Etimologia*: převzato ze španělského „puma“, původně z kečuánštiny
<<http://origemdapalavra.com.br/site/palavras/puma/>>

outras, ainda não registradas, terão o seu uso limitado aos ainda pouco explorados falares hispânicos.“⁵⁷

V neposlední řadě se setkáváme s otázkou, zda se nová slovní zásoba dostala do portugalského či španělského jazyka přímo z indiánských jazyků, nebo zda došlo k lexikálním výpůjčkám až postupem času díky vzájemnému vlivu obou jazyků. U uvedených příkladů tak dochází k mísení dvou odlišných fenoménů. Část slovní zásoby byla přejata jak do španělštiny, tak do portugalštiny, přímo z indiánských jazyků. Na druhou stranu tu máme značnou část příkladů, které jsou především v portugalštině ne vlivem indiánských jazyků, ale až díky vlivu španělštiny jakožto adstrátového jazyka. Toto působení nepostihlo jenom portugalštinu, ale i další světové jazyky, které přijímaly informace o Novém světě přes španělštinu a poznamenalo to tak i jejich slovní zásobu.

⁵⁷ Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa*. Barcarena : Presença, 1986, str 273. „Jedná se o slova typická pro určitý region z oblasti geografie, flory, fauny, tradičních nástrojů, dávných zvyklostí a náčiní. Ne všechna se dochovala až do dnešních dní, mnohá vymizela již v románském období, jiná mají velmi omezené použití v málo probádaných hispánských dialektch.“

2.3.8. Asijské jazyky:

Na území Afriky a Ameriky došlo k setkání vyspělých kultur, zástupců centralizovaných vlád Portugalska a Španělska, s původními indiánskými kmeny dosud žijícími v menších celcích. Ani vyspělejší říše jako Aztékové, Inkové nebo Mayové se nemohly Evropanům rovnat a dříve či později došlo k úplné destabilizaci a následnému zániku jejich říší. V Asii došlo k jiné situaci. Portugalci se zde setkali s regulárními státními útvary, které prošly úctyhodnou historií.

Portugalský jazyk se šířil na nově dobytá území částečně školní výukou a částečně každodenním kontaktem nově příchozích s původním obyvatelstvem. Docházelo tak k vlivu především portugalštiny na původní lokální jazyky, ale také ke vlivu původních jazyků na portugalštinu. Tento vliv nebyl příliš markantní, dotkl se pouze slovní zásoby, která je k vnějším vlivům nejnáchylnější.

Ačkoli příliv asijského lexika nebyl nikterak hojný, existuje v portugalštině několik jasných příkladů přejímek z lokálních asijských jazyků:

portugalsky	španělsky	česky
<i>canja</i>	X	vývar
<i>catana</i>	<i>catana</i>	katana, japonský meč
<i>chá</i> ⁵⁸	<i>té</i> ⁵⁹	čaj
<i>chávena</i>	X	šálek
<i>junco</i>	X	rákos
<i>pires</i>	X	podšálek

Jak je patrné z výše uvedených příkladů, došlo k přejímání slovní zásoby z asijských jazyků do portugalštiny, nicméně tento přenos lze vysledovat ve španělštině ve velmi nízké míře. Běžně používaná slovní zásoba pro toto lexikum ve španělštině je *caldo* (z latiny), *taza* (z arabštiny, nebo perštiny), *caña* (z latiny), *platillo* (z latiny)⁶⁰. Portugalské „chá“ a španělské „té“ nepochází ze stejného zdroje, nicméně obojí má původ v asijských jazycích, viz poznámka.

⁵⁸ PRIBERAM: z mandarínštiny „ch'á“

⁵⁹ RAE: z čínského dialektu „te“

⁶⁰ Původ španělských příkladů ověřen v RAE

U přejímek z asijských jazyků můžeme narazit na totožný fenomén jako u přejímek z indiánských jazyků amerického kontinentu. Slovní zásoba se implementovala do jazyka nově příchodního národa – v tomto případě Portugalců – a z něj se postupně šířila do dalších evropských jazyků, včetně španělštiny. V Latinské Americe jsme se často setkali s přejímkami z indiánských jazyků ve španělštině a následně docházelo k přenosu ze španělštiny do portugalštiny, případně jiných evropských jazyků. Příkladem pro přejímky z asijských jazyků do portugalštiny a následně do španělštiny může být:

<i>bambu</i> ⁶¹	<i>bambú</i> ⁶²	bambus
----------------------------	----------------------------	--------

Kromě nové slovní zásoby přejímané do portugalštiny a španělštiny od počátku námořních plaveb, můžeme najít mnoho příkladů nové slovní zásoby pocházející z asijských jazyků a postupně se objevující v evropských jazycích během 20. století. Jedná se především o moderní pojmenování sportů, nápojů, pokrmů, které byly do té doby v Evropě neznámé, ale postupně si získaly na oblíbenosti:

portugalsky	španělsky	česky
<i>aiquidô</i>	<i>aikido</i>	aikido
<i>kamikaze</i>	<i>kamikaze</i>	kamikaze/kamikadze
<i>caraoque</i>	<i>karaoke</i>	karaoke
<i>caraté</i>	<i>kárate/karate</i>	karate
<i>haraquíri/haraquíri</i> ⁶³	<i>haraquíri</i>	harakiri
<i>jacuzzi</i> ⁶⁴	<i>jacuzzi</i> ⁶⁵	vířivá vana
<i>jiu-jitsu/jiu-jitsu</i>	<i>jiu-jitsu</i>	džiu-džitsu
<i>judo</i>	<i>judo/yudo</i>	judo/džudo
<i>micado</i>	<i>micado</i>	mikádo
<i>quimono</i>	<i>quimono</i>	kimono
<i>samurai</i>	<i>samurái</i>	samuraj
<i>saquê/saqué</i>	<i>sake</i>	saké

⁶¹ Dle PRIBERAM: nejasný původ, dle www.infopedia.pt původ z maráthštiny

⁶² RAE: z portugalského „*bambu*“

⁶³ PRIBERAM: z japonštiny přes francouzštinu

⁶⁴ PRIBERAM: z angličtiny, existuje i zjednodušené portugalské „*jacúzi*“

⁶⁵ RAE: z angličtiny

<i>soja</i>	<i>soja</i>	sója
<i>sumo</i>	<i>sumo</i>	sumo/sumó
<i>tsunami</i>	<i>tsunami</i>	tsunami/cunami

Pokud není uvedeno jinak, pochází všechny uvedené moderní přejímky z japonštiny a to jak ve španělštině, tak v portugalštině. Zmíněné portugalské příklady jsou ověřeny v elektronickém slovníku Priberam, španělské v elektronickém slovníku RAE a pro kompletnost jsem ověřila i české výrazy podle internetové jazykové příručky. Pro každé slovo uvádím všechny akceptovatelné možnosti jeho pravopisu ve všech uvedených jazykových variantách.

2.3.9. Adstrátové jazyky Pyrenejského poloostrova

Mezi adstrátové jazyky Pyrenejského poloostrova patří všechny přirozené jazyky, které působily na portugalštinu a španělštinu v dobách jejich vývoje. Jedná se o jazyky, které koexistovaly na území Iberského poloostrova v určitém časovém období, ovlivnily původní jazyky a pak společně se svými mluvčími území opustily, nebo se zde usídlily trvale a jejich vliv stále nebyl ukončen. Tyto jazyky měly opět zásadní vliv především na slovní zásobu. I portugalština a španělština jsou logicky jeden druhému adstrátovým jazykem, protože na sebe působily a působí značnou měrou.

Z historického hlediska bylo pro vliv adstrátových jazyků stěžejní období reconquisty poloostrova. Kastilština jako jazyk dominantního kastilského království se díky reconquistě rozšířila prakticky na celý poloostrov.

„Pouze na východě a západě se zachovaly ostatní křesťanské dialekty, které se při postupu na jih údajně smísily se zbytky původních dialektů mozarabských a daly na západě portugalštinu s galicijštinou a na východě katalánštinu s variantou valencijskou a baleárskou. Z jazykového hlediska je zvláštní to, že kastilština, která se vklínila mezi tyto pokračovatele relativně jednotné vizigótské románštiny, byla ve svém vývoji pro poloostrov nejméně typická.“⁶⁶

Přestože si jsou katalánština a portugalština prostorově vzdálenější, snadno můžeme vysledovat jejich vzájemnou podobnost a zároveň větší odlišnost od kastilštiny, budoucí moderní španělštiny⁶⁷:

Latina	kastilština	katalánština	portugalština	čeština
<i>SEPTEM</i>	<i>siete</i>	<i>set</i>	<i>sete</i>	sedm
<i>ROTA</i>	<i>rueda</i>	<i>roda</i>	<i>roda</i>	kolo
<i>GELŮ</i>	<i>hielo</i>	<i>gel</i>	<i>gelo</i>	led
<i>JĚNUĀRIUS</i>	<i>enero</i>	<i>gener</i>	<i>janeiro</i>	leden
<i>PISCIS</i>	<i>pez</i>	<i>peix</i>	<i>peixe</i>	ryba
<i>FOLIA</i>	<i>hoja</i>	<i>fulla</i>	<i>folha</i>	list
<i>AMĪCA MEA</i>	<i>mi amiga</i>	<i>la meva amiga</i>	<i>a minha amiga</i>	má kamarádka

⁶⁶ Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka I.* Praha : Karolinum, 1998, str. 61.

⁶⁷ Uvedené příklady z Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka I.* Praha : Karolinum, 1998, str. 63-64.

Nicméně celkově bylo celé území Pyrenejského poloostrova jazykově mnohem jednotnější ve srovnání s jinými regiony Římské říše. Ačkoli se na poloostrově nachází různé množství jazyků, mají velmi podobné rysy. Celkem na poloostrově můžeme identifikovat tři základní lingvistické skupiny – portugalsko-galicijskou, španělskou (kastilština, leontina, asturština), valencijsko-katalánskou:

„[...] Castela, que, descendo dos montes cantábricos com a violência de um maremoto, afasta e isola as duas áreas laterais da Península. Não teve forças, contudo, para dominar a faixa ocidental, que veio a constituir a „pequena casa lusitana“ – mas incorporou a leste a Catalunha. Incorporou politicamente, porque a língua catalã resistiu, e firmamente resiste até os dias de hoje. Em suma, [...] a estrutura lingüística da Península Ibérica apresenta-nos três grupos: o galego-português, o castelhano e o catalão.“⁶⁸

Přestože byl Iberský poloostrov jazykově poměrně jednotný, existovaly zde odlišnosti v jednotlivých regionech a ty na sebe bezesporu působily. Největší vliv je opět možné vysledovat v lexiku. Kromě zmíněné arabštiny, které byla věnována samostatná kapitola (2.3.5.), jelikož její vliv byl značný jak ve španělštině, tak v portugalštině, se jedná především o jazyky již zmíněných menších křesťanských království. Ty ovlivňují dominantně postavený portugalský a španělský jazyk dodnes. Adstrátovými jazyky Pyrenejského poloostrova jsou⁶⁹:

- Galicijština je jazykem severozápadní části Pyrenejského poloostrova a dala vzniknout samotné portugalštině, proto je nasnadě, že její lexikální vliv v portugalském jazyce je znatelnější než vliv ve španělském jazyce:

portugalsky	španělsky	česky
<i>cantiga</i>	<i>cantiga</i>	chvalozpěv, hymnus
<i>choupo</i>	<i>chopo</i>	topol

⁶⁸ Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa*. Barcarena : Presença, 1986, str. 365-366. „[...] Kastílie valící se z Kantabrijských hor násilně oddělila postranní oblasti poloostrova. Avšak neměla dostatek síly k podmanění západní oblasti, která dala vzniknout Portugalsku. Pohltila však východ – Katalánsko. Začlenila pouze politicky, protože katalánština odolala a nepoddajně přetrvává dodnes. Jako výsledek Iberský poloostrov disponuje třemi lingvistickými skupinami: galicijsko-portugalskou, španělskou a katalánskou.“

⁶⁹ Uvedené příklady z Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha : Karolinum, 2004, str.436-437.

	<i>choça</i> ⁷⁰	<i>choza</i>	chatrč
- Asturština a její leónské dialekty:			
	<i>nalga</i>	<i>nalga</i>	hýždě
- Navarština:			
	<i>clavija</i>	<i>clavija</i>	kolík, čep
	<i>coto</i>	<i>coto</i>	pokuta
- Aragonština:			
	<i>enxuto</i>	<i>enjuto</i>	vyzábělý
	<i>jota</i>	<i>jota</i>	aragonský tanec
- Katalánština:			
	<i>cantimplora</i>	<i>cantimplora</i>	čutora
	<i>cravo</i>	<i>clavel</i>	karafiát
	<i>paella</i>	<i>paella</i>	valencijská rýže s masem
	<i>relógio</i>	<i>reloj</i>	hodiny
	<i>trevo</i>	<i>trébol</i>	jetel
	<i>viagem</i>	<i>viaje</i>	cesta

Kromě výše uvedených románských jazyků bychom mezi adstrátové jazyky mohli zařadit i baskičtinu, romštinu. Značný lexikální vliv můžeme pozorovat především u již zmíněné arabštiny, nicméně nezanedbatelný vliv je pro portugálštinu vliv východního souseda a pro španělštinu naopak. Jelikož se však snažím zachytit společné rysy slovní zásoby těchto jazyků, nevidím jako cíl zaznamenávat jednotlivá slova, která převzala portugálština ze španělštiny a opačně.

V případě přejímání lexika ze zmíněných románských jazyků se často může jednat o slova původně latinského původu, která se nedostala do portugálštiny, resp. španělštiny, přímo z latiny, ale pomocí jiného románského jazyka. V některých případech pro změnu nejsme schopni určit původ a definovat, zda se jedná o přenos z adstrátového jazyka, či zda je to případ výpůjčky např. z francouzštiny.

⁷⁰ PRIBERAM – kontroverzní původ

2.3.10. Evropské jazyky

Vliv evropských jazyků je patrný nejen v moderní době nejen v portugalštině a španělštině, ale ve všech světových jazycích. Evropské jazyky působily na jazyky Pyrenejského poloostrova od nepaměti. Nejedná se tak pouze o moderní přejímání slovní zásoby, ale o působení jazyků aktuálně kulturně vyspělejších národů. Ty v jednotlivých etapách dějin měly možnost ovlivnit svět nejen svým kulturním, politickým konáním ale nepochybně i novými lexikálními prvky, které se začaly postupně objevovat a masivně používat v rámci celé Evropy.

Francouzština:

Především díky geografické blízkosti je francouzština jedním z jazyků, který značně ovlivnil portugalštinu a španělštinu. Nejedná se však pouze o geografickou blízkost, ale i o politické vztahy, ty společně s manželskými svazky jednotlivých členů vládnoucích rodů umožnily propojování pyrenejských národů s tím francouzským. Dalším pojícím faktorem byla náboženská sounáležitost všech tří států. Nemalý vliv přinášely i obchodní styky, nicméně zcela nevídaný vliv měla francouzská literatura. Ta ovlivňovala nejen portugalské a španělské písemnictví dlouhá staletí. Je tedy nasnadě, že se její vliv značně podepsal i na slovní zásobě poloostrovních jazyků.

Většina francouzských výpůjček se plně implementovala do slovní zásoby španělského a portugalského jazyka a dnes již nejsou považovány za slova cizího původu. Stejně jako jejich výslovnost se často upravil i pravopis. Jednotlivé příklady výpůjček z francouzského jazyka⁷¹:

portugalsky	španělsky	česky
<i>atacar</i> ⁷²	<i>atacar</i>	útočit
<i>avançar</i>	<i>avanzar</i>	pokročit
<i>bagagem</i>	<i>bagaje</i>	zavazadlo
<i>barão</i>	<i>barón</i>	baron
<i>café</i>	<i>café</i>	káva
<i>chofer</i>	<i>chófer</i>	šofér

⁷¹ Španělské příklady z Fernández María, M. I. *Préstamos semánticos en español*. Cáceres : Universidad de Extremadura, 1998, str. 48-83.

⁷² PRIBERAM: nejasný původ

<i>decepção</i>	<i>decepción</i>	zklamání
<i>despreocupação</i>	<i>despreocupación</i>	nezájem
<i>detalhe</i>	<i>detalle</i>	detail
<i>divã</i>	<i>diván</i>	divan
<i>etiqueta</i>	<i>etiqueta</i>	etiketa
<i>gênio</i>	<i>genio</i>	genius
<i>imbecil</i>	<i>imbécil</i>	blázen
<i>liberal</i>	<i>liberal</i>	liberál
<i>peruca</i>	<i>peluca</i>	paruka
<i>salão</i>	<i>salón</i>	salon
<i>suscetível</i>	<i>susceptible</i>	citlivý

Italština:

Především díky kultuře docházelo zejména během 15., 16. a 17. století k přenosu italské slovní zásoby do jiných evropských jazyků. Příklady výpůjček z italštiny v portugalštině a španělštině⁷³:

portugalsky	španělsky	česky
<i>companha</i>	<i>compañía</i>	společnost
<i>cortesão</i>	<i>cortesano</i>	dvořan
<i>embaixada</i>	<i>embajada</i>	ambasáda
<i>fantasia</i>	<i>fantasía</i>	fantazie
<i>planta</i>	<i>planta</i>	rostlina
<i>tenor</i>	<i>tenor</i>	tenor

Angličtina:

Vliv angličtiny jako jazyka světové mocnosti je patrný již od 16. století. Postupně docházelo k výpůjčkám z mnoha oborů. Prvně se jednalo obzvláště o vědu a techniku, odvětví spojená s průmyslovou revolucí, která začala právě v Anglii, tehdejší světové velmoci. Po druhé světové

⁷³ Španělské příklady z Fernández María, M. I. *Préstamos semánticos en español*. Cáceres : Universidad de Extremadura, 1998, str. 85-94.

válce se začal objevovat vliv americké angličtiny. S nástupem Spojených států amerických jako nové politické a ekonomické mocnosti vznikla i potřeba implementace nové slovní zásoby, která byla úspěšně přejímána do mnoha jazyků celého světa a pojmenovávala dosud neznámé.

Jedním z důvodů zvýšeného množství výpůjček z angličtiny nejen v portugalštině a španělštině byla prestiž, kterou se angličtina honosila. Angličtina se stala módním jazykem a její znalost se postupem času stala neodmyslitelnou. Dalším důvodem byla nutnost pojmenovat nově vzniklé situace, předměty, pro které do té doby pojmenování neexistovalo. Jedná se především o lexikum spojené s IT technologií, obchodem, apod.

Můžeme tak vyzorovat jasný rozdíl mezi slovní zásobou, která pronikla do portugalštiny/španělštiny s průmyslovou revolucí až do poloviny 20. století a slovní zásobou, která je přejímání během posledních desetiletí. U první skupiny často na první pohled nepoznáme, že se jedná o výpůjčku (z angličtiny), slova jsou plně implementovaná do nového jazyka a mluvčí s nimi zachází jako s původní slovní zásobou (např. portugalské *futebol*, španělské *fútbol*).

Na druhé straně u lexika přejatého až během 20. století je často jasně patrná jeho jinakost (*whisky*, *copyright*). Slovní zásoba není plně implementovaná do nového gramatického systému a mluvčím tak může činit potíže jejich použití. Tento fenomén je odlišný u každé generace a schopnost absorbovat novou slovní zásobu je s moderními technologiemi stále snazší. Kromě toho existuje jasná snaha slova přizpůsobit mluvčím a vznikají tak nové tvary jako portugalské *uísque*, *copirraite* a španělské *güisqui*⁷⁴.

Hlavními oblastmi, které byly v posledních letech ovlivněny angličtinou, jsou již zmíněné moderní technologie, ekonomie, obchod, apod. Tento proces je logický především díky fenoménu globalizace, nicméně bychom se měli snažit nenadužívat nové formy a to především v případech, kdy existuje původní portugalský/španělský výraz. Do této kategorie spadá slovní zásoba typu: *meeting*, apod.

Několik příkladů anglicismů/amerikanismů v portugalštině a španělštině⁷⁵:

⁷⁴ Portugalské tvary existující podle PRIBERAM, španělské dle RAE

⁷⁵ Španělské příklady z Fernández María, M. I. *Préstamos semánticos en español*. Cáceres : Universidad de Extremadura, 1998, str. 105-137.

portugalsky	španělsky	česky
<i>abolicionismo</i>	<i>abolicionismo</i>	abolicionismus
<i>adicto</i>	<i>adicto</i>	závislý
<i>agenda</i>	<i>agenda</i>	agenda
<i>agresivo</i>	<i>agresivo</i>	agresivní
<i>ambicioso</i>	<i>ambicioso</i>	ambiciózní
<i>aplicação, aplicar</i>	<i>aplicación, aplicar</i>	aplikace, aplikovat
<i>audiência</i>	<i>audiencia</i>	audience
<i>auditor</i>	<i>auditor</i>	auditor
<i>bilhão</i> ⁷⁶	<i>billón</i>	bilion
<i>cafeteria</i>	<i>cafetería</i>	kavárna
<i>cancelar</i>	<i>cancelar</i>	zrušit
<i>científico</i>	<i>científico</i>	vědec
<i>circuito</i>	<i>circuito</i>	okruh
<i>clima</i>	<i>clima</i>	klima
<i>comercial</i>	<i>comercial</i>	reklama
<i>confortável</i>	<i>confortable</i>	pohodlný
<i>congresso</i>	<i>congreso</i>	kongres
<i>controle</i> ⁷⁷	<i>control</i>	kontrola
<i>cooperação</i>	<i>cooperación</i>	spolupráce
<i>corporação</i>	<i>corporación</i>	korporace
<i>crucial</i>	<i>crucial</i>	rozhodující
<i>década</i>	<i>década</i>	dekáda
<i>declinar</i>	<i>declinar</i>	klesat, ubývat
<i>doble</i> ⁷⁸	<i>doble</i>	dvojitý
<i>drástico</i>	<i>drástico</i>	drastický
<i>editor</i>	<i>editor</i>	editor
<i>elevador</i>	<i>elevador</i>	výtah
<i>emergência</i>	<i>emergencia</i>	pohotovost

⁷⁶ PRIBERAM: v portugalštině z francouzského „billon“

⁷⁷ PRIBERAM: v portugalštině z francouzského „contrôle“

⁷⁸ PRIBERAM: v portugalštině ze španělštiny

<i>estimar</i>	<i>estimar</i>	odhadovat
<i>evento</i>	<i>evento</i>	událost
<i>exame</i>	<i>examen</i>	zkouška
<i>fatal</i>	<i>fatal</i>	fatální, konečný
<i>ignorar</i>	<i>ignorar</i>	ignorovat
<i>inteligência</i>	<i>inteligencia</i>	intelligence
<i>júnior</i>	<i>júnior</i>	junior
<i>linha</i>	<i>línea</i>	linka
<i>ministro</i>	<i>ministro</i>	ministr
<i>monitor</i>	<i>monitor</i>	monitor, obrazovka
<i>piloto</i>	<i>piloto</i>	pilot
<i>programa</i>	<i>programa</i>	program
<i>promoção</i>	<i>promoción</i>	povýšení
<i>provocativo</i>	<i>provocativo</i>	provokativní
<i>sério</i>	<i>serio</i>	vážný
<i>tutor, tutoria</i>	<i>tutor, tutoría</i>	tutor/lektor, výuka
<i>universo</i>	<i>universo</i>	vesmír

Všechna uvedená slova byla přejata z angličtiny (ať už evropské, nebo americké), avšak do angličtiny se některá z nich dostala opět z latiny, i když jejich moderní význam je dosti odlišný. Jako příklad uvedu: *adicto, agenda, aplicação, auditor, científico, comercial, congresso, cooperação, década, editor, estimar, exame, inteligência, júnior, linha, monitor, promoção, tutor...*

Uvedené evropské jazyky měly hlavní vliv na novou slovní zásobu v portugalském a španělském jazyce. Samozřejmě však nesmíme opět zapomenout na vliv španělštiny na portugalštinu a portugalštiny na španělštinu. Ostatní evropské jazyky měly samozřejmě také vliv na lexikum obou uvedených románských jazyků, nicméně jejich vliv je ve srovnání s francouzštinou, italštinou, angličtinou a španělštinou/portugalštinou zanedbatelný.

3. Závěr: Srovnání odlišností obohacování slovní zásoby portugalštiny a španělštiny

Naprostá většina slovní zásoby portugalštiny a španělštiny pochází z latiny. Ta se dostala na Pyrenejský poloostrov společně s Římany a pohltila tak původní substrátové jazyky, které se v té době na poloostrově vyskytovaly. Společný základ těchto románských jazyků zapříčiňuje i společné zdroje pro novou slovní zásobu. Neoddiskutovatelným základním prvkem obou jazyků je latina, která byla obohacena již dříve přítomnými jazyky – iberštinou, keltštinou – které s jejím příchodem na poloostrov pomalu vymizely.

Latina jako jazyk nově příchozího kulturně vyspělejšího národa rychle zapříčinila vymizení jazyků původního obyvatelstva, nicméně s rozpadem Římské říše se na Iberský poloostrov dostaly germánské kmeny. Ty ačkoli úspěšně dobyly celé území, nebyly dostatečně kulturně vyspělé a naopak došlo k jejich úplné romanizaci. Jejich jazykem se nově stala lidová latina. Třebaže germánské kmeny přijaly latinu za svůj nový jazyk, i tyto národy do ní přinesly nové prvky, které jsou patrné jak v dnešní portugalštině, tak ve španělštině.

S politickou nestabilitou jednotlivých germánských státních útvarů přišla nadvláda Arabů. Ti velmi úspěšně obsadili většinu Pyrenejského poloostrova a kromě své kultury, vzdělanosti, architektury sem opět přinesli i svůj jazyk. Arabština, dosti odlišná od jazyka obyvatel poloostrova, obohatila vznikající portugalštinu a španělštinu o vysoký počet nových slov. Ve španělštině můžeme vysledovat větší podíl slovní zásoby pocházejícího z arabštiny než v portugalštině, nicméně ani v portugalštině se nejedná o zanedbatelné množství. Přítomnost Arabů měla ve španělské části poloostrova delší trvání a možná i proto byl vliv arabštiny na španělštinu významnější.

S reconquistou Iberského poloostrova se nám pomalu i oddělují dějiny obou poloostrovních království. Portugalsko se vydává směrem na jih do Afriky a dále do Asie, kdežto Španělé hledají západní cestu do daleké Asie.

Portugalština postupně přijímá vlivy jednotlivých afrických národů a obohacuje se její slovní zásoba o africké prvky. S potřebou otrocké síly jsou Afričané dováženi na americký kontinent a dochází tak k prolínání africké a americké identity. Afričané si s sebou vezou svoji kulturu a dochází tak k postupnému mísení nejen africké, americké a evropské kultury, ale i k prolínání

jednotlivých jazyků. Nejmarkantnější bylo působení portugalštiny na území afrických států, nicméně vliv měly i africké jazyky na samotnou portugalštinu. Nová slova se týkala především hudby, kultury, flory, fauny, zeměpisných pojmenování. Přejímání se dotklo primárně portugalštiny a následně z portugalštiny se nová slova dostala i do jiných evropských jazyků.

Zatímco se Portugalci věnovali svým objevným cestám podél afrického pobřeží, Španělé se vydali na západ. S „objevením“ Ameriky získalo Španělsko nejen nová území a neuvěřitelné bohatství, ale i nové prvky ve slovní zásobě. Mnohem silnější byl vliv španělštiny na domorodé jazyky, nicméně i španělština získala nové lexikum z původních indiánských jazyků. Znovu se jednalo především o oblast flory a fauny. Vznikla nutnost pojmenovat nové plodiny pěstované na americkém kontinentě a tak postupně docházelo i k odpovídajícímu rozšiřování slovní zásoby.

Portugalština, stejně jako ostatní evropské jazyky, byla také ovlivněna jazyky původního amerického obyvatelstva, avšak nešlo o přímý vliv indiánů, ale o vliv španělštiny, přes kterou docházelo následně k obohacování slovní zásoby portugalského jazyka.

Cílem Portugalska a Španělska bylo objevit bezpečnější a rychlejší cestu do Asie a navázat zde nové obchodní styky. To se podařilo nejprve Portugalcům. Kontaktem s dalšími kulturami se objevily i nové vlivy na slovní zásobu. V tomto případě se nejednalo o ovlivňování natolik zásadní. Opětovně byl důležitější vliv portugalštiny na lokální jazyky, než vliv asijských jazyků na portugalštinu. I přesto přejala portugalská slovní zásoba nové elementy. V případě, že byl vliv asijských jazyků na portugalštinu nižší, samotný vliv na španělštinu byl skoro zanedbatelný. Ve španělské slovní zásobě není mnoho slov asijského původu, kromě toho musíme opět počítat s vlivem portugalštiny jako jazyka, díky kterému se slova do španělštiny dostala, nejednalo se tak přímo o přenos z asijských jazyků.

Samostatnou kapitolou by mohlo být obohacování evropských jazyků o asijské prvky v moderní době. Tento fenomén se nevyhnul ani portugalskému a španělskému jazyku a je v obou jazycích srovnatelný. Během 20. a 21. století se do Evropy dostávají nové trendy, které je potřeba pojmenovat. Používají se tak dosud neznámá slova, která se pomalu začínají pravopisně přizpůsobovat novému prostředí a postupně zdomácňují.

Ještě před příchodem 20. století ovlivnily španělštinu a portugalštinu tzv. adstrátové jazyky. Jedná se o jazyky menších křesťanských království Pyrenejského poloostrova a jejich vliv je opět

téměř identický na obě mocnější království. Odlišné je pouze postavení galicijštiny, která dala vzniknout portugalštině a jejich vzájemná, nejen lexikální podobnost, je nesrovnatelně vyšší.

Kromě již zmíněného přejímání moderní slovní zásoby z asijských jazyků, dochází neustále k přejímání nové slovní zásoby z ostatních evropských jazyků. Největší oblibě se těšila francouzština a italština. V dnešní době má nezanedbatelný vliv především angličtina. Na základě politické/kulturní vyspělosti národa vzniká i jeho jazykový vliv na ostatní jazyky. Takto můžeme snadno vysledovat nejprve vliv francouzštiny a italštiny a to především ve sféře literatury a umění. Následně se objevuje vliv angličtiny a to v době, kdy byla Anglie první světovou mocností, a později vliv americké angličtiny s nástupem Spojených států amerických.

4. Resumé

Teoretická část práce se věnuje obecnému popisu obohacování slovní zásoby v rámci jazyka. Mezi hlavní způsoby patří odvozování a skládání. Uvedeny jsou konkrétní příklady tvorby nové slovní zásoby v portugalštině s následným překladem do češtiny. Konzultovanou příručkou pro základní fakta mi byla *Stručná mluvnice portugalštiny* od Zdeňka Hampla, podrobněji jsem čerpala z *Estudos de lexicologia do português* od Mária Vilely.

Druhou teoretickou podkapitolou je rozprava o vývoji jazyků. V této části se soustředím konkrétně na problematiku románských jazyků, ačkoli jednotlivé principy vývoje jazyků jsou aplikovatelné na jakýkoli přirozený jazyk. Následuje teoretické pojednání o vnitřních a vnějších faktorech, které přirozené jazyky ovlivňují. Základním pramenem pro tuto teoretickou část mi byl *Vývoj španělského jazyka I* od Bohumila Zavadila a *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků* od Jana Šabršuly.

Následuje hlavní část práce a tou je praktické pojednání o obohacování slovní zásoby portugalského a španělského jazyka. Zde jsem se snažila pojmut všechny hlavní zdroje nové slovní zásoby, které ovlivnily portugalštinu a zároveň i španělštinu. Logicky jsem musela začít od latiny a dále jsem se snažila postupovat chronologicky. Každá kapitola obsahuje obecnou část o konkrétním jazyce, který měl vliv na dané lexikum se stručným historicko-politickým vysvětlením. Součástí jsou i konkrétní příklady v portugalštině a španělštině s překladem do češtiny.

Všechny citované zdroje jsou vždy uvedené v poznámce pod čarou. Pokud byly příklady čerpány z jiných zdrojů – nejčastěji z *Vývoje španělského jazyka II* od Bohumila Zavadila – je opět v poznámce uvedeno, odkud jsem čerpala. Na základě španělské verze jsem slova překládala do portugalštiny a dále ověřovala v portugalském elektronickém slovníku PRIBERAM včetně původu každého slova. Pokud jsem nenalezla etymologický původ v tomto slovníku, konzultovala jsem elektronický etymologický slovník. V případě, že se mi podařilo dohledat portugalské příklady, následoval opačný postup, kdy jsem slova překládala do španělštiny a následně kontrolovala jejich etymologický původ ve španělském slovníku RAE.

Hlavní nesnází, na kterou jsem narážela v průběhu psaní praktické části, byl častý problém s určením přesného původu slovní zásoby. Původ je často nejednoznačný, nedá se přesně určit nebo existuje více možností, odkud bylo slovo přejato.

V praktické části se mi podařilo zmapovat hlavní jazyky, které ovlivnily jak slovní zásobu portugalštiny, tak španělštiny. Podle očekávání jsou zdroje přejímek velmi podobné. Hlavní rozpor nastává v období námořních objevů, kde se oba národy, potažmo i jazyky, vydaly vlastní cestou a přijímaly výpůjčky z naprosto odlišných zdrojů. Nicméně i nadále docházelo k vzájemnému ovlivňování.

V moderní době došlo opět k přiblížení obou jazyků a dochází k jejich ovlivňování, stejně jako u jiných světových jazyků, především angličtinou. Ta se z logických důvodů stává hlavním zdrojem nové slovní zásoby. Výjimečně bych hodnotila schopnost španělštiny a portugalštiny adaptovat nová slova svému vlastnímu pravopisu.

Resumo

A parte teórica deste trabalho é dedicada à descrição geral da aquisição de vocabulário novo. Os métodos principais são a derivação e composição. Seguidamente incluem-se exemplos concretos de criação de novo vocabulário em língua portuguesa com tradução para o checo. Consultei principalmente o manual de Zdeněk Hampl *Stručná mluvnice portugalštiny*; também usei *Estudos de lexicologia do português* de Mario Vilela.

O segundo subcapítulo da parte teórica fala sobre a evolução das línguas. Esta secção concentra-se concretamente na questão das línguas românicas, embora vários dos processos aqui desenvolvidos sejam aplicáveis a qualquer outra linguagem. Segue-se a explicação dos principais fatores internos e externos que afetam as línguas naturais. A fonte básica para esta parte teórica foi *Vývoj španělského jazyka I* de Bohumil Zavadil e *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků* de Jan Šabršula.

A parte principal do trabalho é a parte prática sobre o enriquecimento do vocabulário de português e espanhol. Aqui tentei descrever todas as fontes básicas de um novo vocabulário que influenciaram quer o português quer o espanhol. Logicamente, tive de começar com o latim e depois tentei continuar obedecendo a uma ordem cronológica. Cada capítulo inclui uma descrição geral de cada língua com uma breve explicação histórico-política. Cada parte também inclui exemplos concretos de português e espanhol com tradução para o checo.

Todas as fontes citadas são sempre mencionados nas notas. Os exemplos extraídos de outras fontes – na maioria dos casos de *Vývoje španělského jazyka II* de Bohumil Zavadil – quando usados, são também referidos em nota respectiva e indicada a fonte. Com a ajuda da versão espanhola, traduzi a palavra para o português e, depois, verifiquei-a no dicionário eletrónico português Priberam. Sempre que não consegui encontrar a origem etimológica da palavra neste dicionário, procedi à sua consulta no dicionário etimológico eletrónico. No caso de ter exemplos portugueses, segui o processo inverso: primeiro traduzi a palavra do português para o espanhol e, depois, verifiquei a origem etimológica da palavra no dicionário espanhol RAE.

O problema principal que enfrentei durante a escrita da parte prática foi o relativo à determinação da origem etimológica do vocabulário. A origem é muitas vezes ambígua, não pode ser determinada, ou existem várias opções de onde a palavra pode ter sido adaptada.

Na parte prática consegui descrever as línguas principais que afetaram e afetam tanto o vocabulário português como o vocabulário espanhol. Conforme o esperado, as origens são muito semelhantes para as duas línguas. O principal conflito aparece no período das descobertas marítimas, onde ambas as nações, bem como as suas línguas, escolheram os seus próprios caminhos e tomaram empréstimos de fontes completamente diferentes. No entanto, continuaram a influenciar-se uma à outra.

Na época moderna ocorreu novamente a aproximação das duas línguas. Tal como sucedeu com outras línguas do mundo, apareceu uma grande influência do inglês. O inglês torna-se a fonte principal do novo vocabulário. Destacaria ainda a capacidade do espanhol e do português de adaptar as novas palavras para a sua ortografia.

5. Seznam použité literatury:

Primární literatura:

Bechara E. *Moderna Gramática Portuguesa*. Rio de Janeiro : Lucerna, 1999.

Burckhardt, T. *La civilización hispano-árabe*. Madrid : Alianza Editorial, 1999.

Castro, I. *Curso de história da língua portuguesa*. Lisboa : Universidade Aberta, 2001.

Cintra L., Cunha C. *Nova Gramática do Português Contemporâneo*. Lisboa : João Sá da Costa, 1984.

Fernández María, M. I. *Préstamos semánticos en español*. Cáceres : Universidad de Extremadura, 1998.

Lüdtke, J., Schmitt, C., (eds.) *Historia del léxico español : Enfoques y aplicaciones*. Madrid : Iberoamericana, 2004.

Silva Neto, S. da. *História da língua portuguesa*. Barcarena : Presença, 1986.

Šabršula, J. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. Ostrava : Ostravská Univerzita, 1994.

Vilela, M. *Estudos de lexicologia do português*. Coimbra : Almedina, 1994.

Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka I*. Praha : Karolinum, 1998.

Zavadil, B. *Vývoj španělského jazyka II*. Praha : Karolinum, 2004.

Sekundární literatura:

Almeida Moura, J. *Gramática do Português Actual*. Lisboa : Lisboa Editora, 2004.

Alzugaray Aguirre, J.J. *Diccionario de extranjerismos*. Madrid : Dossat, 1985.

Corriente, F. *Diccionario de arabismos y voces afines en iberromance*. Madrid : Gredos, 2003.

- Gómez Capuz, J. *La inmigración léxica*. Madrid : Arco Libros, 2005.
- Hampl, Z. *Stručná mluvnice portugalštiny*. Praha : Academia, 1972.
- Klee, C. *El español en contacto con otras lenguas*. Washington, D.C. : Georgetown University Press, 2009.
- Lévi-Provençal, E. *La civilización árabe en España*. Madrid : Espasa-Calpe, 1977.
- Lorenzo, E. *Anglicismos hispánicos*. Madrid : Gredos, 1996.
- Maíllo Salgado, F. *Los arabismos del castellano en la Baja Edad Media : consideraciones históricas y filológicas*. Salamanca : Ediciones Universidad de Salamanca, 1998.
- Medina López, J. *El anglicismo en el español actual*. Madrid : Arco Libros, 2004.
- Menéndez Pidal, R. *Orígenes del español : estado lingüístico de la Península ibérica hasta el siglo XI. I*, Madrid : Impr. de la Librería y casa editoival Hernando, 1929.
- Menéndez Pidal, R. *España, eslabón entre la cristiandad y el islam*. Madrid : Espasa-Calpe, 1968.
- Mira Mateus, M.H. a kol. *Gramática da Língua Portuguesa*. Lisboa : Caminho, 2003.
- Sala, M. *Lenguas en contacto*. Madrid : Gredos, 1998.
- Vázquez Cuesta, P., Mendes da Luz, M.A. *Gramática da língua portuguesa*. Madrid : Gredos, 1961.
- Vilela, M. *Gramática da Língua Portuguesa*. Coimbra : Almedina, 1999.

Internetové zdroje:

Dicionário português: <www.priberam.pt>

Diccionario de la lengua española: <www.rae.es>

Internetová jazyková příručka: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>

Origem da palavra – Site de Etimologia: <<http://origemdapalavra.com.br/site/>>

Villalva, Alina. *Morfologia do Portugues*. [online]. [cit. 2015-02-24]. Dostupné z: <http://www.clul.ul.pt/files/alina_villalva/MP_cap2.pdf>.

Diccionario de Africanismos. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://cai.bayamon.inter.edu/CIBERINFO/ciber-info_africanismos.htm>.

Palavras de origem Africana. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <<http://www.nossalingua.net.br/curiosidades/379/palavras-de-origem-africana>>.

Seznam příloh:

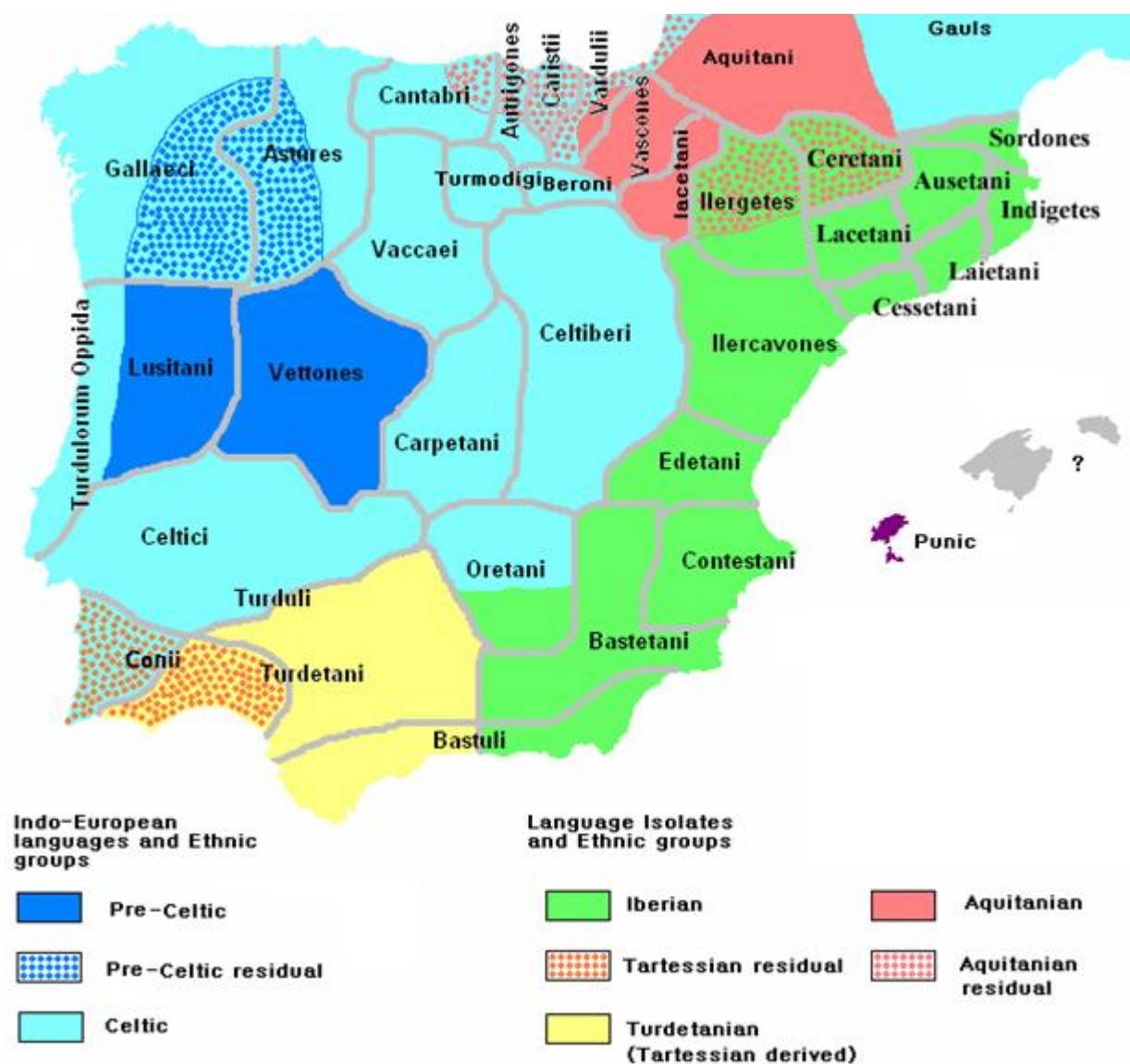
Mapa 1: Mapa znázorňující národnostní rozrůzněnost Iberského poloostrova před příchodem Římanů

Mapa 2: Mapa znázorňující zastoupení Keltů na západní a Iberů na východní části poloostrova

Mapa 3: Mapa znázorňující hlavní germánské kmeny na území Iberského poloostrova

Mapa 4: Mapa znázorňující rozšíření arabské kultury až do reconquisty poloostrova

1. Mapa znázorňující národnostní rozrůzněnost Iberského poloostrova před příchodem Římanů:

Zdroj: *Povos ibéricos pré-romanos*. [online]. [cit. 2015-02-24]. Dostupné z <
http://pt.wikipedia.org/wiki/Povos_ib%C3%A9ricos_pr%C3%A9-romanos>

2. Mapa znázorňující zastoupení Keltů na západní a Iberů na východní části poloostrova:

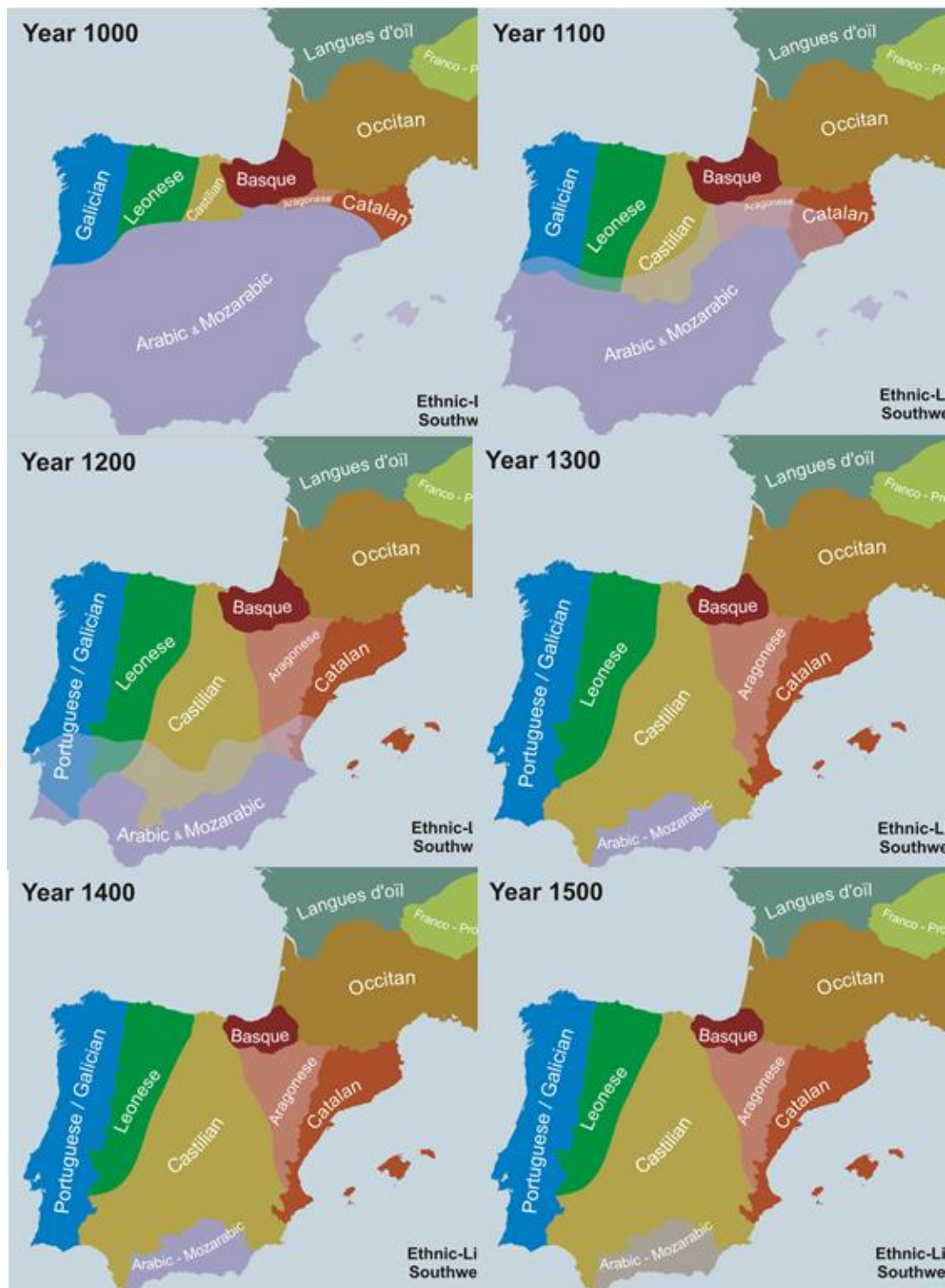
Zdroj: *Edad Antigua en la Península*. [online]. [cit. 2015-02-25]. Dostupné z <
<http://sextobhistoria.blogspot.cz/2014/04/sesion-8-edad-antigua-en-la-peninsula.html>>

3. Mapa znázorňující hlavní germánské kmeny na území Iberského poloostrova:

Zdroj: *Do neolítico aos nossos dias*. [online]. [cit. 2015-02-25]. Dostupné z < http://www.cm-penamacor.pt/00_exposicoes/neolitico_aos_nossos_dias/001.html >

4. Mapa znázorňující rozšíření arabské kultury až do reconquisty poloostrova:

Zdroj: *Península Ibérica*. [online]. [cit. 2015-02-26]. Dostupné z http://pt.wikipedia.org/wiki/Pen%C3%ADnsula_Ib%C3%A9rica